



Sâdık Abdal – an example for the Bektashism of the 15th century

H. Dursun Güümüşoğlu

Abstract:

In this article, we will try to present and give information about Sadık Abdal's Dîvan. Regarding the Bektashi legends, one of the leading names stated about the conquest of Balkans by Ottomans is Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli). Sadık Abdal is known to be one of the disciples of Seyyid Ali Sultan in Bektashi order. We have transcribed Sadık Abdal's Dîvan (poetry book) to nowadays Turkish latin alphabet. The sole copy, which was copied by Rüstem Abdal, is being used during the transcription. We assume that several questions related with Bektashi order and history will be answered and new perspectives can be created afterwards with the help of the information available in this Dîvan. Sadık's Dîvan (poetry book) gives valuable information about status of Bektashism in 15. century, the aspect of Bektashis towards the order religions and orders, also gives some information's about toponomical datas, onomastics and events available in legendary-religious books of Bektashism like velayetname.

Key Words: Bektashism, Sadık Abdal, Seyyid Ali Sultan, Kızıldeli

“Seyyid Ali Sultan evlatlarından Sadık Abdal'ın Bektaşilik Anlayışı”

Thema der Abhandlung:
“Sâdık Abdâl als ein Exponent des Bektaschitums im 15. Jahrhundert.“

15. Yüzyıl Bektaşiliğinde Sâdık Abdâl Örneği

“Sâdık Abdâl als ein Beispiel des Bektaschitum des 15. Jahrhunderts“

Özet:

Bu makalede Sadık Abdal Dîvanı tanıtılmaya ve Dîvanın içeriği hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. Bektaşî mitlerine-söylencelerine göre Balkanlar'ın Osmanlı tarafından fethinde önde gelen isimlerden biri, Seyyid Ali Sultan ya da diğer adıyla Kızıldeli Sultan'dır. Seyyid Ali Sultan'ın müritlerinden biri olarak Bektaşîliğe intisap etmiş olan Sâdık Abdâl'in Dîvanı'nı yeni yazıya çevirdik. Adı geçen eser tek nüsha olup Rüstem Abdâl tarafından istinsâh edilmiştir. Bu eser, Bektaşîlik tarikatı ve tarihinin aydınlatılmasıyla ilgili birçok bilgiye sahip olup, araştırmacılara yeni bakış açıları getirecektir. Dîvan-ı Sâdık, on beşinci yüzyılda Bektaşîliğin du-

Kurzinhalt:

In dieser Abhandlung wird versucht, die Gedichtsammlung bzw. den Diwan (türk. Dîvan) von Sâdık Abdâl vorzustellen und nähere Angaben über den Inhalt seines Diwans zu liefern. Sâdık Abdâl war ein Schüler von Seyyid Ali Sultan und wurde durch diesen in den Bektaschi-Orden initiiert. Seyyid Ali Sultan, auch bekannt unter dem Namen Kızıldeli Sultan, wiederum zählt gemäß bektaschitischen Legenden zu den wichtigsten Persönlichkeiten bei der Eroberung des Balkans durch die Osmanen. Der Autor dieser Abhandlung hat Sâdık Abdâls Diwan in modernem Türkei-Türkisch herausgegeben. Dieses erwähnte Werk, das nur in einem Exemplar überliefert ist, wurde von Rüstem Abdâl schriftlich kopiert. Das Buch enthält zahlreiche Informationen und Aufklärungsmaterialien zum Bektaschitum und dessen Geschichte; es eröffnet der Forschung neue

rumu, inançlara bakış açısı, velayetnamelerde geçen yer, şahıs isimleri ve olaylar hakkında önemli bilgiler vermektedir.

GİRİŞ

a- Sâdık Abdâl'in Yaşamı

Sâdık Abdâl 15. yüzyılda Kızıl Deli Sultan Dergâhı'nda yetişmiş Bektaşî şairlerindedir. Kızıl Deli Sultan, diğer ismiyle Seyyid Ali Sultan Dergâhı, Yunanistan'ın Dimetoka şehrine bağlı olan Ruşenler Köyü sınırları içinde bulunmaktadır. Şairin yaşamı ve çevresi ile ilgili bilgilerin önemli bir kısmını Dîvanında yazdığı şiirlerden edinmekteyiz. Sâdık Abdâl Dîvanı'nın ulaştığımız bu nüshası Rüstem Abdâl tarafından hicrî 1155 - milâdî 1742 tarihinde kopya edilmiştir. Dîvanın sonuna da okuyanların daha kolay anlayabilmesi için ayrıca müstensih tarafından bir lügatçe konulduğu görülmektedir.

Sâdık Abdâl'in ilk defa on üç yaşında tesadüfen dergâhın yakınından geçtiğini, orada sohbet eden dervişlerden, Derviş Mehmed'in sözlerinden çok etkilendiğini, yirmi iki yaşında ise Seyyid Ali Sultan'dan nasip aldığını (V. 20 a ve 20 b). İlk defa Hakk'ın bir lutfuyla yirmi dört yaşında şiirler yazdığını Dîvanında kendisi bildirmektedir (V. 17 b).

On üç yaşına erince henüz ben
Gezerken derd-i gam ü fikr ile pür-ganz

On üç yaşına henüz erip,
Fazlası ile dert edip gezerken,

[20 b]

Perspektiven. Das Werk „Dîvan-ı Sâdık“ liefert wichtige Informationen über das Bektaschitum im 15. Jahrhundert, über dessen Menschenbild und über Personen sowie Ereignisse, die in den sogenannten Heiligen-Viten (türk. velayetnameler) erwähnt werden.

EINFÜHRUNG

a) Sâdık Abdâls Leben

Sâdık Abdâl war ein Bektaschi-Dichter, der im 15. Jahrhundert im Kızıl-Deli-Sultan- Derwischkonvent (türk. *dergâh*)¹ aufwuchs. Das Kızıl-Deli-Sultan-Konvent, gleichfalls bekannt unter der Bezeichnung Seyyid-Ali-Sultan-Konvent, befindet sich im Dorf Ruşenler, zugehörig zu der griechischen Stadt Dimetoka (griech. Didymoticho, Anm. d. Ü.). Die Informationen über das Leben und die Umgebung des Dichters erfahren wir zu einem Großteil aus den Gedichten in dessen Diwan. Das uns vorliegende Exemplar von Sâdık Abdâls Diwan entstammt einer Abschrift Rüstem Abdâls, der im Jahre 1155 nach islamischer und 1742 nach christlicher Zeitrechnung eine Kopie von Sâdık Abdâl Diwans erstellte. Am Ende des Diwans wurde ein Wörterbuch durch den Kopisten beigefügt, um dem Leser das Verständnis zu erleichtern. Sâdık Abdâl berichtet in seinem Diwan, dass er sich zum ersten Mal mit 13 Jahren zufällig in der Nähe des Konvents aufhielt und dort von den Worten eines Derwischs namens Mehmed sehr beeindruckt wurde. Zudem schreibt er, dass er im Alter von 22 Jahren von Seyyid Ali Sultan in den Bektaschi-Orden aufgenommen wurde (V. 20 a ve 20 b) und durch die Gnade Gottes mit 24 Jahren erstmals Gedichte anfang zu schreiben (V. 17 b).

On üç yaşına erince henüz ben
Gezerken derd-i gam ü fikr ile pür-ganz

On üç yaşına henüz erip,
Fazlası ile dert edip gezerken,

¹ Obgleich dieser Begriff ursprünglich persisch ist, so ist er im türkischen Sprachgebrauch fest etabliert. Aufgrund dessen werden im Folgenden termini technici, die im aktuellen Türkei-Türkisch verwendet werden mit dem Kürzel „türk.“ für Türkisch, ältere und weniger gängige Begriffe wiederum mit „osman.“ für die osmanische Sprache angegeben. Anm. d. Ü.

Erişdi pîrimin ol cânibinden
Münevver nûr ile dervîş-i pür-va'z
*Pirimin tarafından,
Nurlu bir dervîş nasîhat ederek erişti.*

Özü enver sözü hikmet ser-â-ser
Ulûm-ı bahr ile pîrâste pür lafz
*Baştan başa özü nurlu, sözü hikmetli.
İlim deryâsından süslenmiş bütün sözleri.*

Ki nâm-ı nîki hem Dervîş Mehmed
Henüz sâlik ü refiki var idi ganz
*Ki onun güzel ismi Mehmed Dervîş'ti.
Ancak yanında dertli bir arkadaşı vardı.*

Oturmuşlardı bir gün yol yanında
Ederdi ol refikine o dem va'z
*Oturmuşlardı bir gün yol yanında.
Arkadaşına o an va'z ederdi.*

Hakîkat sözlerin söylerken ol dem
Geçerken yolca erdi gûşuma lafz
*O an hakîkate ait sözler söylerken,
Yoldan geçerken kulağıma sözleri geldi.*

Kelâm-ı sırr-ı Hakk'ı eyledim gûş
Henüz dört beş kelâm edince ol va'z
*O va'z sırasında henüz dört beş kelime edince,
Hakk'ın sırlı sözlerini işittim.*

Yine andan revân oldum yola ben
Eser kıldı velîkin bana ol va'z
*Yine yoluma devam ettim.
Fakat sözleri bana çok tesir etti.*

[20 b]

Erişdi pîrimin ol cânibinden
Münevver nûr ile dervîş-i pür-va'z
*Pirimin tarafından,
Nurlu bir dervîş nasîhat ederek erişti.*

Özü enver sözü hikmet ser-â-ser
Ulûm-ı bahr ile pîrâste pür lafz
*Baştan başa özü nurlu, sözü hikmetli.
İlim deryâsından süslenmiş bütün sözleri.*

Ki nâm-ı nîki hem Dervîş Mehmed
Henüz sâlik ü refiki var idi ganz
*Ki onun güzel ismi Mehmed Dervîş'ti.
Ancak yanında dertli bir arkadaşı vardı.*

Oturmuşlardı bir gün yol yanında
Ederdi ol refikine o dem va'z
*Oturmuşlardı bir gün yol yanında.
Arkadaşına o an va'z ederdi.*

Hakîkat sözlerin söylerken ol dem
Geçerken yolca erdi gûşuma lafz
*O an hakîkate ait sözler söylerken,
Yoldan geçerken kulağıma sözleri geldi.*

Kelâm-ı sırr-ı Hakk'ı eyledim gûş
Henüz dört beş kelâm edince ol va'z
*O va'z sırasında henüz dört beş kelime edince,
Hakk'ın sırlı sözlerini işittim.*

Yine andan revân oldum yola ben
Eser kıldı velîkin bana ol va'z
*Yine yoluma devam ettim.
Fakat sözleri bana çok tesir etti.*

Hem anlar dahi ol dem râhî oldu
Ki gayrı aklıma azm etdi ol lahz
*Onlar dahi o anda yola girdi.
O dakika artık aklımı aldı.*

Mükemmel oldu ol demde fu'âdım
Dahi aşk oldu bana kıldığı va'z
*Kalbim o anda mükemmel oldu.
Bana söylediği sözler sohbeti aşkıma artırdı.*

Hem anlar dahi ol dem râhî oldu
Ki gayrı aklıma azm etdi ol lahz

*Onlar dahi o anda yola girdi.
O dakika artık aklıma aldı.*

Mükemmel oldu ol demde fu'âdım
Dahi aşk oldu bana kıldığı va'z

*Kalbin o anda mükemmel oldu.
Bana söylediği sözler sohbeti aşkıma artırdı.*

Dem-â-dem hamdülillah artdı aşkım
Hudâ hıfz eyledi çün ermedi fevz

*Allah korudu, ölüm gelmeden.
Aşkım zamanla arttı hamd olsun.*

Yigirmi iki yaşına erince
Gezerken aşk ile hayrân bî-azz

*Aşkı ile şaşkın gezerken,
Yirmi iki yaşına erdim.*

Erişdim Tekye-i Kızıl Deli'ye
Hudâmı oldum anın dahi bî-gayz

*Kızıl Deli Tekkesi'ne eriştim.
Noksansız onun hizmetçisi oldum.*

Erişdim çün yigirmi dört yaşa ben
Bana lutf eyledi Kızıl Deli bî-azz

*Yirmi dört yaşına eriştiğim zaman.
Kızıldeli bana lütfeyledi .*

Şairin doğum ve ölüm tarihi bilinmemekle beraber, mürşidi olan Seyyid Ali Sultan'ın 1412 yıllarında vefat ettiği ulaştığımız bilgiler arasındadır. Sâdık Abdâl'ın da yirmi iki yaşında Bektaşî tarikatına intisap ettiği şiirinden öğrenildiğine göre 1380-1390 yıllarında doğmuş olması gerekir. Evli olup olmadığı ve ailesiyle ilgili bilgi eserinde bulunmamaktadır.

Dem-â-dem hamdülillah artdı aşkım
Hudâ hıfz eyledi çün ermedi fevz

*Allah korudu, ölüm gelmeden.
Aşkım zamanla arttı hamd olsun.*

Yigirmi iki yaşına erince
Gezerken aşk ile hayrân bî-azz

*Aşkı ile şaşkın gezerken,
Yirmi iki yaşına erdim.*

Erişdim Tekye-i Kızıl Deli'ye
Hudâmı oldum anın dahi bî-gayz

*Kızıl Deli tekkesine eriştim.
Noksansız onun hizmetçisi oldum.*

Erişdim çün yigirmi dört yaşa ben
Bana lutf eyledi Kızıl Deli bî-azz

*Yirmi dört yaşına eriştiğim zaman.
Kızıldeli bana lütfeyledi .²*

Ogleich das Geburtsjahr und das Todesdatum des Dichters uns nicht bekannt sind, so wissen wir aber, dass sein Wegmeister (türk. *mürşid*) Seyyid Ali Sultan um das Jahr 1412 n. Chr. verstarb. Wie aus seinen Gedichten hervorgeht, wurde er mit 22 Jahren in den Bektaschi-Orden aufgenommen; insofern ist anzunehmen, dass er zwischen den Jahren 1380 und 1390 zur Welt kam. Sein Werk enthält keine Angaben über eine Eheschließung oder über Familienangehörige.

Dass er in seinen Gedichten respektvoll über die Zwölf Imame, über den **Propheten Muhammed, Imam Ali, Hacı Bektaş Veli, Abdâl Musa, Kaygusuz Abdâl und besonders über seinen Zeitgenossen Otman Baba und über deren Wundertaten und Werke spricht, auf der anderen Seite aber weder Bahm Sultan (gest. 1516) mit einem Wort erwähnt, (T. Koca 1990:39) noch Personen wie Akyazılı Sultan, Yeminî, Demir Baba, Hatâyî, Pir Sultan Abdâl anspricht, führt zu der Annahme, dass er maximal bis in die 1460er gelebt haben muss.** Eine ähnliche Feststellung über Hacı Bektaş Velîs *Vilâyetnâme* (Heiligen-Vita) traf auch Abdûlbaki Gölpınarlı. In dem Vorwort zu diesem Werk heißt es:

² Da die Inhalte der Gedichte im Prosa-Text kurz paraphrasiert werden und eine adäquate Übersetzung osmanisch-sprachiger Gedichte mit Berücksichtigung auf sprachliche Ästhetik kaum möglich ist, wird hier auf eine Übersetzung der Gedichte verzichtet. Anm. d. Ü.

Şiirlerinde On iki İmamlardan, Hazret-i Muhammed'den, Hazret-i Ali'den, Hacı Bektaş Veli'den, Abdâl Musa'dan, Kaygusuz Abdâl'dan, ayrıca çağdaşı olan Otman Baba'dan onların kerametlerinden, eserlerinden saygı ile bahsetmesine rağmen 1516 yılında vefat etmiş olan Balım Sultan'dan hiç bahsetmediği gibi (T. Koca 1990:39), Akyazılı Sultan'dan, Yeminî'den, Demir Baba'dan, Hatâyî'den, Pir Sultan Abdâl'dan da bahsetmemesi kendisinin en fazla 1460 yılına kadar yaşamış olduğunu düşündürmektedir. Benzer bir tespiti Abdülbaki Gölpınarlı, *Hacı Bektaş Veli Vilâyet-nâmesi* için yapmıştır. Eserinde “*Vilâyet-nâme'de Balım Sultan'ın adı hiç geçmiyor. Sağ olsaydı, yahut şöhretini yapıp zamanını sürerek ölmüş olsaydı, adının anılmamasına imkân yoktu.*” (A. Gölpınarlı 1990: XXIX) diyerek; yöntem olarak bir bakıma bizim tespitimizi de doğrulamaktadır.

Bu tespitimizin Dîvanın aslına uygun kopya edildiğine önemli bir kanıt olduğu düşüncesindeyiz. El yazması belgelerin müstensihler tarafından kopya edilmelerinde metnin aslına uyulduğu, ancak daha rahat anlaşılabilmesi için bazı notlar veya “*Sâdık Abdâl Kuddise-Sirrihu'l-beyân*” gibi saygı dolu ifadeler kullanıldığı bilinmektedir.

Sadık Abdâl'in hayatı ile ilgili Turgut Koca ise eserinde şu bilgilere yer vermiştir: “*Sâdık Abdâl'in bu el yazma Dîvanı, Rüstem Abdâl adındaki bir derviş tarafından (1155H.-1742M) yılında kopya edilmiştir. Dîvandaki şiirler, tarihî birer belge niteliğindedir. Fatih Sultan Mehmed devresine kadar yaşamıştır. Kızıl Deli Sultan'ın (804 H - 1401 M) Kaygusuz Abdâl'in (820 H.-1417 M.) Otman Baba'nın (883 H.-1478 M.) yılında öldüğü göz önüne alınır ve Sadık Abdâl'in Dîvanındaki şiirlerde de bu azizlerden söz edildiğine göre, on beşinci yüzyılda yaşadığı kesindir.*” (T. Koca1990:39) demektedir.

„*In der Heiligen-Vita findet der Name Balım Sultans an keiner Stelle Erwähnung. Wenn er zurzeit der Abfassung der Heiligen-Vita am Leben gewesen oder zu diesem Zeitpunkt bereits verstorben wäre, so ist es undenkbar, dass seine Name nicht erwähnt worden wäre.*“ (A. Gölpınarlı 1990: XXIX). Somit bestätigt Abdülbaki Gölpınarlı methodisch in gewisser Weise unsere Feststellung.

Wir sind der Meinung, dass unser Befund ein wichtiger Beweis dafür ist, dass die Kopie des Diwans dem Original entsprechend verfasst wurde. Es ist allgemein bekannt, dass Kopisten (osman. *müstensihler*) beim Abschreiben der handgeschriebenen Dokumente dem Originaltext treu blieben, jedoch um die Verständlichkeit zu gewährleisten, einige Notizen oder auch respektvolle Aussagen wie „*Sâdık Abdâl Kuddise-Sirrihu'l-beyân*” (arab. für: „*Sadik Abdal, dessen ihm offenbartes Geheimnis gelobt sei*“) gebrauchten.

Über Sâdık Abdâl's Leben wiederum gibt Turgut Koca in seinem Werk folgende Auskunft: „*Von Sâdık Abdâl's handgeschriebenem Diwan wurde durch einen Derwisch namens Rüstem Abdâl eine schriftliche Kopie erstellt – im Jahr 1155 nach islamischer Zeitrechnung (nach Hedschra) bzw. 1742 nach christlicher Zeitrechnung. Die Gedichte des Diwans haben die Qualität historischer Dokumente. Er lebte bis in die Zeit von Fatih Sultan Mehmed II. Berücksichtigt man die Todesjahre von Kızıl Deli Sultan (804 n. H., 1401 n. Chr.), Kaygusuz Abdâl (820 nach H, 1417 n. Chr.) oder Otman Baba (883 n. H, 1478 n. Chr.) und die Tatsache, dass diese Heiligen in den Gedichten von Sadık Abdâl erwähnt werden, kann man definitiv davon ausgehen, dass er im fünfzehnten Jahrhundert lebte.*“ (T. Koca 1990:39).

b- Die Quellen des Diwans von Sâdık Abdâl, dessen Sprache und Vorgehensweise in den Gedichten

Sâdık Abdâl's Diwan ist in der Bibliothek Konya Bölge Yazmalar Müdürlüğü unter der Nr. 894-35.1 registriert. Es handelt sich hierbei um das bislang einzig verfügbare Exemplar des Werks. Wenn auch andere Bibliotheken über Manuskripte mit dem Titel “*Dîvan-ı Sâdık*” verfügen, so hat sich herausgestellt, dass es Werke sind, die anderen Dichtern zuzuordnen sind und aus dem 18. oder 19. Jahrhundert stammen.

b- Sâdık Abdâl Dîvanı'nın Kaynağı, Dil Yapısı, Şiirlerindeki Yöntem

Sâdık Abdâl Dîvanı, Konya Bölge Yazmalar Müdürlüğünde 894-35.1 numarada kayıtlıdır. Eserin şu ana kadar ulaşılmış tek nüshası budur. Diğer kütüphanelerde de “*Dîvan-ı Sâdık*” isimli yazmalar varsa da, bunların başka şairlere ve 18.-19. yüzyıllara ait eserler olduğu tespit edilmiştir.

Sâdık Abdâl'ın, şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeleri, tamlamaları, âyetleri, hadisleri, hadis-i kudsîleri sıklıkla kullanmasından yola çıkarak Kızıl Deli Sultan Dergâhında oldukça iyi bir eğitimden geçtiği veya kültürlü bir aileden geldiği sonucuna varıyoruz. Ayrıca şiirlerin baş tarafına hangi aruz kalıbının kullanıldığı ve konusunun ne olduğu Farsça olarak belirtilmiştir. Okuyucuya kolaylık sağlaması açısından konulmuş bu açıklamaların Rüstem Abdâl'a ait olduğunu tahmin etmekteyiz. Şiirlerinde kafiyeler “*elif*” ile başlayıp “*y*” ile bitecek şekilde sıralanmıştır. Dîvan'ın 3 b – 5 b – 10 b -12 a varaklarındaki şiirlerde vezin sorunları bulunmaktadır. 24. ve 32. varaklarda da birer sayfa kaybolduğundan şiirin baş tarafına ulaşılammıştır. Şiirlerin baş tarafına ve beyitlerin yanına numaralar tarafımızdan konulmuştur.

c- Velayetnamelerin ve Dîvanların Önemi

Bilimsel çalışmalar şüphesiz ki belgesiz yapılamaz. Genellikle tarihçiler, velayetnameleri tarihe ışık tutması açısından güvenilir görmezler. Çünkü içinde doğaüstü olaylara ve duygusal bakış açılarına sıklıkla yer verilmiştir. Ancak buradaki olayları, adı geçen kişileri, ilişkileri tamamen görmezlikten gelmek de haksızlık olur. Aynı veya yakın dönemlerde

Aussgehend davon, dass Sâdık Abdâl in seinen Gedichten arabische und persische Begriffe, Wortverbindungen, Koranverse, überlieferte Aussagen des Propheten Mohammed (türk. *hadis*) und außer-koranische Gottesworte (türk. *hadis-i kudsî*) oft zitiert, kann man schlussfolgern, dass er im Kızıl-Deli-Sultan-Konvent eine sehr gute Ausbildung genoss und einer gebildeten Familie angehörte. Außerdem steht zu Beginn vor jedem Gedicht eine kurze Erklärung in Persisch über die verwendete Metrik und über den Inhalt des darauffolgenden Gedichtes. Wir vermuten, dass diese Erklärungen, die die Absicht bergen, dem Leser das Verständnis zu erleichtern, von Rüstem Abdâl verfasst wurden. Die Versreime in seinen Gedichten sind so angeordnet, dass sie mit dem arabischen Buchstaben „*elif*“ beginnen und mit dem arabischen Buchstaben „*ye*“ enden. Die Blätter des Schriftstücks 3b, 5b, 10b und 12a des Diwans weisen Probleme mit dem Silbenmaß auf. Auch auf den Blättern 24 und 32 ist je eine Seite verloren gegangen, so dass hier jeweils der Anfang des Gedichts fehlt. Die Nummern, die zu Beginn der Gedichte und neben den Doppelversen (türk. *beyit*) angelegt sind, stammen von uns.

c- Die Bedeutung der Heiligen-Viten (türk. velayetnameler) und der Diwans

Wissenschaftliche Untersuchungen können freilich nicht ohne Dokumente gemacht werden. Historiker halten in der Regel die Heiligen-Viten als historisches Aufklärungsmaterial für nicht zuverlässig genug. Denn sie handeln inhaltlich oft von übernatürlichen Ereignissen und haben meist eine emotionale Betrachtungsweise. Es wäre aber der Sache auch nicht gerecht, die Personen, Ereignisse und Beziehungen, die in den Heiligen-Viten vorkommen, vollkommen außer Acht zu lassen. Die von den zeitgenössischen oder zeitnah lebenden Dichtern in ihren poetischen Werken behandelten Themen und die darin vorkommenden Namen erinnern uns aber daran, dass die Heiligen-Viten nicht zu vernachlässigen sind.

Rıza Yıldırım bemerkt in seinem Werk zum Thema Heiligen-Viten und Wundertaten Folgendes: „*Die Heiligen-Viten sind Quellen, die generell von Historikern wenig beachtet werden. Es ist unmöglich, den modernen Forschern, die sich bei der Beurteilung der*

yaşamış olan şairlerin Dîvanlarında işlenen konular, geçen isimler velayetnamelerin göz ardı edilmemesinin gerektiğini bize hatırlatır.

Rıza Yıldırım bir eserinde velayetnameler ve kerametler ile ilgili şunları bildirmektedir: “*Velayetnameler genel olarak tarihçiler arasında pek itibar görmeyen kaynaklardır. Modern araştırmacıların velayetnameler konusunda bir türlü kurtulamadıkları bu önyargılarını tamamen haksız saymak imkânsızdır. İçerdiği onca doğa-üstü olaylara modern tarihçilerin itibar etmesi herhalde beklenemez. Bu tür eserleri derleyen ya da kaleme alan kişilerin kendileri de derviş oldukları için, hayatlarının ayrılmaz parçası olan keramet hikâyelerini anlatımları içinde bol bol kullanmaktan çekinmezler. Ancak, akademik açıdan negatif sayılabilecek bu hususlara rağmen, velayetnameler özellikle din ve tasavvuf tarihi açısından oldukça kıymetli kaynaklar olarak gün geçtikçe daha da fazla önem kazanmaktadır. Tarih kaynağı olarak bakıldığında, bu tür eserlerin iki ana gruba ayrılarak incelenmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Birinci grupta, basma kalıp, hemen her velayetnamede rastlanan birtakım kerâmet motifleri ile şekillenmiş ve şeyhin tarihi hayatından kopuk söylencelerin derlenmesinden ibaret olan velayetnameler yer alırken; ikinci grubu, yine kerâmet motifleri içeren ancak aynı zamanda güvenilebilir tarih bilgilerinin de içinde bolca bulunduğu velayetnameler teşkil etmektedir.” (R. Yıldırım 2007:1-2) demektedir.*

Abdülbaki Gölpınarlı velayetnamelerin önemi ile ilgili olarak eserinde, “*Görülüyor ki tarihe dayanan epik eserlerle menkabelerden sıkı bir eleştirme sonucunda pekâlâ faydalanabiliyoruz. Kaldı ki bu eserlerin devirlerindeki dîni inancı gelenekleri, görenekleri, töreleri, hatta yaşayış tarzlarının göstermesi bakımından ayrıca değerleri vardır.”A. Gölpınarlı:XI) sözleri bulunmaktadır.*

Heiligen-Viten von ihren Vorurteilen irgendwie nicht lösen können, nicht Recht zu geben. Man kann nicht erwarten, dass moderne Forscher den etlichen übernatürlichen Phänomenen, die darin vorkommen, Glauben schenken. Insofern die Personen, die diese Werke zusammenstellten oder schrieben, selber Derwische waren, neigten sie dazu, diese Wundergeschichten, die integraler Bestandteil ihres Lebens waren, in ihren Darstellungen oft zu erwähnen. Wenn auch diese Punkte aus akademischer Sicht negativ belegt sind, so gewinnen die Heiligen-Viten insbesondere aus Sicht der Religion und der Geschichte der Mystik immer mehr an Bedeutung als sehr wertvolle Quellen. Wenn man sie als Geschichtsquelle betrachtet, so ergibt sich die Notwendigkeit, diese Art von Werken in zwei Haupttypen unterteilend zu analysieren: In der ersten Gruppe tauchen schablonenmäßig in fast jeder Heiligen-Vita die Zusammenlegung von Wundermotiven und Lücken über das historische Leben des geistigen Führers (türk. şeyh) auf. Die zweite Gruppe wiederum beinhaltet jene Heiligen-Viten, die zwar auch über Wundermotive verfügen, aber zugleich auch eine Reihe von zuverlässigen historischen Daten liefern.“ (R. Yıldırım 2007:1-2)

Abdülbaki Gölpınarlı schreibt in seinem Werk zur Bedeutung der Heiligen-Viten: „*Wie man sieht, können wir aus historisch fundierten epischen Werken und Legenden sehr wohl profitieren, wenn wir sie vorher einer strengen Kritik unterziehen. Außerdem sind diese Werke besonders wertvoll, sofern sie Auskunft über die zeitgenössische Religiosität, Traditionen, Bräuche, Sitten und darüber hinaus sogar über ihre Lebensweisen liefern.“ (Abdülbaki Gölpınarlı: XI)*

d) Das Leben von Seyyid Ali Sultan und seine historische Identität

Um ein richtiges Verständnis von Sâdık Abdâl gewinnen zu können, muss unserer Meinung zufolge seine Epoche, insbesondere sein geistiger Wegmeister (türk. *mürşid*) Seyyid Ali Sultan, gut untersucht werden. Wir vermuten, dass Seyyid Ali Sultan um das Jahr 1310 zur Welt kam und zwischen 1412 und 1420 verstarb. (R. Yıldırım 2007:156-

d- Seyyid Ali Sultan'ın Yaşamı ve Tarihsel Kimliği

Sâdık Abdâl'ı doğru anlayabilmek için onun yaşadığı dönemi, özellikle mürşidi Seyyid Ali Sultan'ı iyi tanımamız gerektiği kanısındayız. Seyyid Ali Sultan'ın 1310 yılları civarında doğduğunu, 1412 ila 1420 tarihleri arasında vefat ettiğini tahmin etmekteyiz. (R. Yıldırım 2007:156-158). Hacı Bektaş Veli'nin en önemli halifelerinden birisidir. Orhan Bey'in emriyle Çanakkale'ye geçerek Rumeli fethini gerçekleştirmiş alperenlerdendir. Bektaşîliğin yayılmasında çok büyük hizmetleri olmuştur.

Seyyid Ali Sultan ile birlikte Seyyid Rüstem Gazi, Süleymanpaşa, Emir Sultan, Seyyid Zâli, Gazi Evrenoz, Hacı İlbey, Ece Bey, Gazi Fâzıl, Seyyid Ahmed, Seyyid Hamza, Seyyid Furki, Akufi ve Abdüssamed Fakih bulunmaktaydı. Babası Seyyid Hüseyin Ata'dır.

Seyyid Ali Sultan'ın yaşamı ile ilgili olarak araştırmacılar eserlerinde bazı ufak farklarla aynı tespitleri yapmaktadırlar. Doç. Dr. Bedri Noyan'ın bir eserinde ise Seyyid Ali Sultan ile ilgili şu bilgilere ulaşıyoruz:

“Milâdi 1397 yılında Dimetoka'da dergâh yaptırmış, canlar uyandırmıştır. Orada Hakk'a yürümüş ve bu dergâhta sırlanmıştır. Dergâh, Kızıl Deli ırmağı kenarında güzel bir tepe üzerinde kurulmuştur. Bu ırmağın adından dolayı Kızıl Deli lâkabıyla anılmaktadır.” denilmektedir (B. Noyan 1987:504).

Şevki Koca bir makalesinde Yunanistan, Bulgaristan tarafındaki inanç yapısını anlatırken erkân farklılıklarını aşağıdaki şekilde özetlemektedir: “Balım Sultan evveli Bektaşî erkânı uygulayan Trakya'daki Ehl-i Beyt tarikatları şunlardır:

158) Er war einer der wichtigsten Statthalter (türk. *halife*) von Hacı Bektaş Veli. Er gehörte der Gruppe der sogenannten *Alperen* (eine Gruppierung von Geistlichen, die auch militärisch tätig waren. Anm. d. Ü.) an, die auf Befehl von Orhan Bey die Meeresenge der Dardanellen passierten und an der Eroberung Rumeliens beteiligt waren. Er erwarb sehr große Verdienste bei der Verbreitung des Bektaschitums. Neben Seyyid Ali Sultan waren auch Seyyid Rüstem Gazi, Süleymanpaşa, Emir Sultan, Seyyid Zâli, Gazi Evrenoz, Hacı İlbey, Ece Bey, Gazi Fâzıl, Seyyid Ahmed, Seyyid Hamza, Seyyid Furki, Akufi und Abdüssamed Fakih hieran beteiligt. Seyyid Ali Sultans Vater war Seyyid Hüseyin Ata.

Forscher geben in ihren Werken, abgesehen von einigen kleinen Unterschieden, ähnliche Feststellungen über das Leben von Seyyid Ali Sultan an. In einem Werk von Dozent Dr. Bedri Noyan finden wir folgende Informationen über Seyyid Ali Sultan: „Im Jahre 1397 nach Chr. ließ er in Dimetoka ein Konvent errichten und hat Laien in den Orden aufgenommen. Hier verstarb er und wurde auch in diesem Konvent begraben. Das Konvent liegt am Fluss Kızıl Deli (griech. *Erythropotamos*, Anm. d. Ü.) und befindet sich auf einem schönen Hügel. Aufgrund der Fluss-Bezeichnung ist es unter dem Beinamen Kızıl Deli bekannt.“ (B. Noyan 1987:504).

Şevki Koca, der sich in einem Artikel mit der Glaubensstruktur in Bulgarien und Griechenland auseinandersetzte, fasst die Unterschiede im Ritenkanon (türk. *erkân*) wie folgt zusammen: „In Thrakien praktizierten vor der Zeit Balım Sultans folgende Ehli-Beyt-Derwischorden (d.h. Angehörige des Hauses Mohammed und seine Nachkommenschaft, Anm. d. Ü.) die bektaschitischen Glaubensvorschriften:

1- Kızıl Deli zugehörige Bektaschis, die nach dem Ritenkanon (türk. *erkân*) von Seyyid Ali Sultan lebten sowie jene Bektaschis, die die Nachkommenschaft von Ali Koç Baba bildeten. Diese sind unter den Namen Yeşil Abdâllı oder Çarşambalı bekannt.

2- Jene Bektaschis, die Otman Baba zustanden und als Babais (türk. *Babailer*) bekannt sind. Jene aus Hasköy und Deliorman stammenden Personen wurden unterteilt in musahipli (d.h. mit der religiösen Institution der Wegbruderschaft, Anm. d. Ü.) und musahipsiz (ohne Wegbruderschaft).

1- *Seyyid Ali Sultan erkânı uygulayan Kızıl Deli Bektaşîleri, Seyyid Ali Sultan erkânı uygulayan evlâdiye kolu olan Ali Koç Baba Bektaşîleri ve Yeşil Abdâlli, Çarşambalı olarak da adlandırılan toplumda Kızıl Deli erkânı uygulamaktadır.*

2- *Otman Babaya bağlı olan (Bektaşîler) Babailer olarak bilinmektedirler. Hasköy ve Deliorman bölgesinden gelenler, musahipli ve musahipsiz olarak bilinirler.*

3- *Akyazılı Sultan bağlı Babai Bektaşîler*” demektedir. Adı geçen topluluk üyelerinin evlilik nedeni ile akraba olmaları, eski uygulamalarının yeni şekiller almasına sebep olmuştur. Bazı farklılıkların ise içinde buldukları sosyal şartlar gereği oluştuğunu tespit ediyoruz. Bilindiği gibi Hacı Bektaş Dergâhı’nda hem Balım Sultan erkânı uygulanmaktaydı hem de musahipli Alevî erkânı uygulanmaktaydı. Bunun bir benzerinin Kızıl Deli Dergâhında yapıldığını tespit ediyoruz. Sâdık Abdâl’in şiirlerinde Otman Baba’ya büyük saygı gösterdiğini görmekteyiz. Otman Baba ve Kızıl Deli ocakları günümüzde bile musahip erkânı yapmalarına rağmen, Sâdık Abdâl’in musahiplik ile ilgili bir tek söz söylememiş olmasından daha sonra Balım Sultan Erkânı denilen uygulamanın sistemleşmemiş bir hâlini uyguladığı kanaatine varıyoruz.

Sâdık Abdâl Divanı’nda Kızıl Deli Ocağı müntesipleri tarafından çok özel bir önem verilen, meydan evlerinde temsili makamına oldukça saygılı davranılan Kara Baba’nın ismi de geçmektedir. Kara Baba’nın asıl adının Hızır Baba olduğunu, Otman Baba’dan nasip aldığını, fakat Kızıl Deli Tekkesinden erkân gördüğünü, Akdeniz yakınında Taşlık mevkiine yerleştiğini bildirmektedir (V. 6 a). Burası şu anda Edirne’nin Meriç İlçesi’nin, Nasuh Bey Köyü’dür. Üzerinde tarihi olmayan Osmanlıca bir kitabe bulun-

3- *Jene Babai-Bektaschis, die Akyazılı Sultan verbunden waren.* “Dadurch, dass die oben erwähnten Gemeindemitglieder durch Heirat verschwägert und somit zu Verwandten wurden, erhielten die alten Praktiken neue Formen. Andere Unterschiede wiederum entstanden aufgrund der unterschiedlichen sozialen Umstände. Bekanntlich waren im Hauptkonvent im heutigen Hacıbektaş sowohl der Glaubensweg nach Balım Sultan vertreten als auch der alevitische Ritus im Sinne des *Musahiplik*. Eine ähnliche Vorgehensweise wurde unserer Auffassung nach auch im Kızıl-Deli-Konvent praktiziert. In seinen Gedichten zollte Sâdık Abdâl Otman Baba großen Respekt. So kommen wir zu der Überzeugung, dass obgleich die Konvente um Otman Baba und Kızıl Deli selbst heute noch die Glaubensvorschrift des *Musahiplik* praktizieren, in der Zeit von Sâdık Abdâl jedoch bereits eine unsystematisierte Form des Ritenkanons (türk *erkân*) von Balım Sultan angewendet wurde; denn Sâdık Abdâl erwähnt an keiner Stelle die benannte Institution des *Musahiplik*.

In Sâdık Abdâl’s Diwan wird auch der Name von Kara Baba erwähnt, dem die Angehörigen des Kızıl-Deli-Konvents hohe Bedeutung beimessen und in den bektaschitischen Gebetsräumen (türk. *meydan evleri*) seiner Gedenkstätte (türk. *makam*) hohen Respekt erweisen. Im Diwan heißt es über Kara Baba, dass sein wahrer Name Hızır Baba gewesen sei und dass er durch Otman Baba in den Orden aufgenommen wurde, jedoch die Riten nach dem Kızıl-Deli-Konvent praktizierte. Zudem heißt es in dem Werk, dass er sich in der Region *Taşlık* am Mittelmeer niederließ (V. 6 a). Heute ist dieser Ort unter dem Namen *Nasuh Bey Köy* bekannt und liegt im Kreis *Meriç* in der Stadt Edirne. In diesem Dorf befindet sich eine undatierte Inschrift auf Osmanisch.³ Auch wenn weitere Gräber oder Konvente benannt nach Kara Baba existieren, gehören diese anderen Orden an oder sind Gedenkstätte zu Ehren Kara Babas. Turgut Koca, ein Bektaschi-Halifebaba (dies ist das zweithöchste Amt im Bektaschitum, Anm. d. Ü.) sagte als er 1991 gemeinsam mit Mustafa İç das Dorf Nasuh Bey Köyü besuchte, dass der Name der Person, die in diesem Konvent begraben liegt, „*Kara Hızır Baba*” sei. Außerdem bemerkt Bedri Noyan in seinem Werk dazu:

³ Auf der undatierten Grabesinschrift steht, wie wir anhand einer Fotografie von Herrn Ali Kaykıs Archiv erschließen konnten: “*Merhûm ve mağfürleh Kara Baba rahmeten lillah aleyha rizaen lillah el fâtiha*”.

maktadır.¹ Kara Baba adında başka dergâhlar ve türbeler varsa da diğer tarikatlara ait veya makam olduğunu tespit ediyoruz. Bektaşî halifebabalarından Turgut Koca, Mustafa İç'le Nasuh Bey Köyü'ne 1991'de yaptıkları ziyaret sırasında, bu dergâhta yatan kişinin asıl isminin “Kara Hızır Baba” olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Bedri Noyan bir eserinde, “Uzunköprü Meriç ilçesinin ve Meriç Irmağı'nın kıyısında bir tekke bulunmaktadır. Bu tekkeye Kara Baba da derler. Bu zatın yatırında iki mezar vardır. Biri Kara Baba diye anılan Kara Hızır Baba'ya, öteki Anabacı olan Pakçe Sultân'a aittir. Bu yatır ahşaptır. Tavanının tam ortasında, madenî bir Hüseyinî on iki terkli taç bulunmaktadır. Bu zat, Seyyid Ali Sultân halîfelerindedir. Yatır ormanlık içindedir.

Seyyid Ali Sultân Vilâyetnâmesi'ne göre Rumeli'ne geçen Kırklar bu mezrada konaklamışlardır. Kara Hızır Baba'nın bir Hayrabolu'da bir de Kırklareli'nde makamları vardır. Burada ayrıca bir Meydân Evi de vardır. Yatıra yakın iki muhib köyü de bulunmaktadır. Kara Baba Yatırı'nda her pazar on, yirmi kurban tığlanır [kesilir]. Zâhir ve bâtın olarak bütün Trakya halkının kutsal bildiği bir yeridir,” demektedir (B.Noyan 2006:168-169).

Sâdık Abdâl döneminde dahi Kızıl Deli Dergâhının halife makamı veya halife makamı seviyesinde görüldüğü, bu nedenle Hızır Baba'nın buradan halifelik aldığı sonucuna varıyoruz. Hâlbuki aynı şiirde Hızır Baba'nın, Otman Baba sırrı olduğu bildirilmektedir. Fakat bu kendisine yetmemiş olmalı ki, Kızıl Deli Dergâhından ayrıca erkân görmek ihtiyacı hissettiğini, sonra tekkesini açmak üzere ayrıldığını tespit ediyoruz.

Kara Hızır Baba'dan bahsederken “başında Bektaşî tacı vardı” (V. 6 a) sözü ile o yüzyıllarda da Bektaşîlerin diğerlerinden ayırt edilmesi için farklı bir taç taktıkları anlaşılmaktadır.

¹ Sayın Ali Kaykî arşivinden alınan ve türbede bulunan mezar taşı fotoğrafında Osmanlıca “Merhûm ve mağfürleh Kara Baba rahmeten lillah aleyha rizaen lillah el fâtiha” yazılmış ve bu fotoğrafa tarih konulmamış olduğu tespit edilmiştir.

„Am Ufer des Flusses Meriç und der Kreisstadt Uzunköprü Meriç liegt ein Konvent. Dieses Konvent wird auch Kara Baba genannt. An der Begräbnisstätte dieser Person befinden sich zwei weitere Gräber. Eines davon gehört Kara Baba, der auch unter dem Namen Kara Hızır Baba bekannt ist und das andere gehört Pakçe Sultân, der Ehefrau des Babas (türk. anabacı). Dieses Grab ist aus Holz. Genau in der Mitte der Zimmerdecke befindet sich eine metallene Derwischmütze mit 12 Abschnitten (bekannt als „Hüseyin-i Taç). Die genannte Person ist einer der Nachfolger von Seyyid Ali Sultan. Das Grab befindet sich im Wald. Nach der Heiligen-Vita von Seyyid Ali Sultan haben 40 Personen (türk. kırklar) auf dem Weg nach Rumelien auf dieser Weide ihr Quartier geschlagen. Kara Hızır Baba hat eine Gedenkstätte in Hayranbolu und eine weitere in Kırklareli. Hier gibt es auch einen bektaschitischen Gebetsraum (türk. meydan evi). In der Nähe des Grabs befinden sich zwei Dörfer der Anhängerschaft. Am Grab des Kara Baba werden jeden Sonntag zehn, zwanzig Opfer-Tiere geschlachtet. Dies ist ein Ort, der von der ganzen Bevölkerung in Thrazien in seiner mystisch-inneren und äußeren Bedeutung als heilig empfunden wird.“ (B. Noyan 2006:168-169).

Wir kommen zu dem Schluss, dass das Konvent Kızıl Deli selbst zu Lebzeiten von Sâdık Abdâl als ein Konvent eines Statthalters (türk. halife, d.h. eine bedeutende Zweigstelle des Hauptkonvents in Hacibektaş, Anm. d. Ü) oder auf dem Niveau eines Statthalters angesehen wurde und dass aus diesem Grunde Hızır Baba als religiöses Oberhaupt diese Nachfolgeschaft von hier übertragen bekam. In Wirklichkeit wird jedoch in demselben Gedicht gesagt, dass Hızır Baba in Otman Babas Geheimnis (türk. sırr) eingeweiht sei (d.h. ein Novize von Otman Baba wurde, Anm. d. Ü.); so bleibt festzuhalten, dass ihm diese Initiation anscheinend nicht ausreichte und er das Bedürfnis hatte, sich auch im Kızıl-Deli-Konvent über den Glaubensweg zu informieren. Später, so scheint es, verließ er auch dieses Konvent, um ein eigenes zu gründen.

Wenn er Kara Hızır Baba mit den Worten „er trug auf dem Kopf eine Bektaschi-Derwischmütze (V. 6 a)“ erwähnt, wird daraus verständlich, dass die Bektaschis in diesen Jahrhunderten ebenfalls eine spezifische Derwischmütze trugen, um sich von anderen Gruppen

Kara Baba ana mahlas dediler
Ki bâtin ol ganî şâh idi vâhib
*Ona mahlas olarak Kara Baba dediler.
Bâtında o cömert bir şahti.*

Serinde tâc-ı Bektaşî idi hem
Tamâm ol nûr idi hem kevne sâhib
*Başında Bektaşî tacı vardı.
O oluş sırrına sahip bir nur idi.*

Gelip Kızıl Deli Tekkesi'ne ol
Tamâm erkân idüp icrâ esâlib
*Kızıl Deli Tekkesine gelerek.
Üslûbunca erkân icra etti.*

Seyyid Ali Sultan Dergâhına yaptığımız ziyarette mezar taşlarının büyük kısmının Hüseyinî taçlı olduğu ve çoğunda “*baba, derviş*” sözünün haricinde “*seyyid*” ibaresi bulunmaktadır. Buradan sey-yid soylu pek çok insanın bu dergâhta hizmet ettiği sonucuna varıyoruz.

Sonuç olarak belgeler ve çevirdiğimiz eser Seyyid Ali Sultan'ın, Hacı Bektaş Veli'nin akrabası olduğunu göstermektedir. O, Hacı Bektaş Veli'nin Balkanlardaki en önemli temsilcilerindendir. 1310 yılları civarında doğmuş ve 1412 yılı civarında vefat etmiş Bektaşî azizlerindendir. Rumeli fethinde büyük yararlıklar göstermiştir. Kendi adına kurduğu dergâhta çok önemli babalar ve şairler yetişmiştir. Tekke bu bakımdan döneminin çok önemli bir ilim merkezi durumundadır. Pek çok şairin ve baba buradan yetişmiş başka yerlerde dergâhlar açmıştır. Bektaşîlik tarihini doğru tespit edebilmemiz için Seyyid Ali Sultan'ın kimliği, dergâhı ve buradan yetişenler tarihsel yönden daha ayrıntılı incelenmelidir.

zu unterscheiden.

Kara Baba ana mahlas dediler
Ki bâtin ol ganî şâh idi vâhib
*Ona mahlas olarak Kara Baba dediler.
Bâtında o cömert bir şahti.*

Serinde tâc-ı Bektaşî idi hem
Tamâm ol nûr idi hem kevne sâhib
*Başında Bektaşî tacı vardı.
O oluş sırrına sahip bir nur idi.*

Gelip Kızıl Deli Tekkesi'ne ol
Tamâm erkân idüp icrâ esâlib
*Kızıl Deli Tekkesi'ne gelerek.
Üslûbunca erkân icra etti.*

Bei unserer Besichtigung des Seyyid-Ali-Sultan-Konvents sahen wir, dass viele der Grabinschriften die Form der o.g. *Hüseyinî*-Derwischmütze aufweisen und auf vielen von ihnen, abgesehen von den Bezeichnungen “*baba*” oder “*derviş*”, der Zusatz “*seyyid*” (Blutsnachkomme der Prophetenfamilie nach hüseyinischer Genaologie, Anm. d. Ü.) zu lesen war. Daraus schlussfolgern wir, dass in diesem Konvent zahlreiche sogenannte „seyyids“ gedient haben.

Als Fazit können wir festhalten, dass aus den Dokumenten und aus dem von uns transkribiertem Werk eine Verwandtschaft von Seyyid Ali Sultan zu Hacı Bektaş Veli hervorgeht. Er gilt als einer der wichtigsten Vertreter von Hacı Bektaş Veli auf dem Balkan und ist ein Bektaschi-Heiliger, der um das Jahr 1310 zur Welt kam und um das Jahr 1412 verstarb. Er machte sich zudem großer Leistungen bei der Eroberung Rumeliens verdient.

Aus dem auf seinen eigenen Namen zurückgehenden Konvent kamen viele wichtige Bektaschi-Babas und Dichter hervor. Daher ist dieses Konvent als ein wichtiges Wissenschaftszentrum seiner Wirkungsperiode anzusehen. Viele Dichter und Bektaschi-Babas wurden hier ausgebildet, die sodann woanders Konvente gründeten. Um die Geschichte des Bektaschitums richtig verstehen zu können, muss die Person von Seyyid Ali Sultan, sein Konvent und jene Personen, die hier ausgebildet wurden, aus historiographisch eingehender untersucht werden.

e- Sâdık Abdâl Dîvanı Bazı Ayrıntılar

Sadettin Nüzhet Ergun'un da tespit ettiği gibi Sâdık Abdâl'in şiirlerinde Vîrânî'dekine benzer hurufi öğelerine rastlanmamakla birlikte dîvanında bulunan toplam şiir altmış altı adettir ve kendisinin bu şiirleri altmış altı günde yazmış olduğunu bildirmesi (V. 36 a) ebced ve hurufilik hakkında bilgisi olduğunu düşündürmektedir.² Daha sonra başka şiir yazıp yazmadığı ile ilgili bilgiye ulaşamıyoruz. Divanı genellikle nasihat içeriklidir. Şiirlerinde bazen kendisine, bazen de karşısındakine nasihat etmektedir. Velîlerin kimden irşad olduğunu, dolayısıyla kimin sırrı olduğunu şiirlerinde anlatmıştır. Hazret-i Ali'nin yüceltilmesi bugünkü Bektaşîliğin anladığı şekli ile Şâh-ı Merdân olduğunu ve ondan sonra gelenlerin Hazret-i Ali'nin sırlarını taşıdığını, Kızıl Deli'nin ise bu manevi zincirin bir halkası olduğunu bildirmektedir. Hazret-i Ali'ye baki saltanatın verildiğini, kutbiyet emanetinin ise Kızıl Deli'ye geçtiğini, bu sayede Rumeli'de pek çok mucizelerin görüldüğünü bildirmektedir.

Metinde “*baba, derviş, âşık, muhib*” sözleri bulunurken, “*halifebaba, dedebaba*” sözleri geçmediği gibi sadece “*dede*” sözcüğüne de rastlanmamaktadır. Halifebabalık ve dedebabalık kurumu Balım Sultan tarafından oluşturulduğu ve Sâdık Abdâl o döneme yetişmediği için dedebaba veya halifebaba sıfatlarına şiirlerinde yer vermemiş olduğunu düşünüyoruz. Günümüzde de aynı canlılığını koruyan, Bektaşîliğin mertebeleri olan *âşıklık, muhiplik, dervişlik, babalık* sözlerinin o gün de bugünkü anlam çerçevesinde kullanılmakta olduğunu şiirlerinden yola çıkarak tespit etmekteyiz. Yirminci yüzyıl Bektaşî halifebabalarından Turgut Koca, bir eserinde Balım Sultan'dan şu sözlerle bahsetmektedir: “*Bektaşîlik* 2 Eski yazıda “*Allah*” lafzının ebced değerleri altmış altıdır. Bu şekilde şairin Allah rızası ve izni ile bu şiiri yazdığını sembolle anlatmaya çalışmakta olduğunu görüyoruz.

e- Bemerkungen über einige Details in Sâdık Abdâls Diwan

Wie auch von Sadettin Nüzhet Ergun festgestellt, weisen die Gedichte von Sâdık Abdâl keine Elemente auf, die ähnlich wie bei Vîrânî auf einen Einfluss der Hurufi-Bewegung hindeuten; nichtsdestotrotz besteht sein Gesamtwerk insgesamt aus sechshundsechzig Gedichten, die er nach eigenen Angaben in sechshundsechzig Tagen geschrieben hat (V. 36 a).⁴ Hieraus kann schlussgefolgert werden, dass er in der Zahlen- und Buchstabenmystik (türk. *ebced* und *hurûfi*) bewandert war. Wir verfügen über keine Informationen, ob er später weitere Gedichte verfasst hat oder nicht. Sein Werk handelt generell von Handlungsempfehlungen. In seinen Gedichten erteilt er manchmal sich selbst Ratschläge, manchmal anderen Menschen. Zuweilen gibt er Auskunft darüber, durch wen die Heiligen (türk. *veli*) in den rechten Weg gewiesen und über welches mystische Geheimnis (türk. *sırr*) sie gewahr wurden. Er betont die Hochachtung gegenüber Imam Ali, dass er – gleich nach dem Verständnis des heutigen Bektaschitums – als „König der Tapferen“ (türk. *Şâh-ı Merdân*) verehrt wird und dass die, die ihm folgten, über das mystische Geheimwissen von Imam Ali verfügten und Kızıl Deli wiederum ein Glied in dieser geistigen Tradition war. Er schreibt, dass Imam Ali die mytisch-ewige Herrschaft (türk. *bâkî saltanatı*) zuteil und diese wiederum Kızıl Deli anvertraut wurde. Diese führten gemäß seinen Darstellung zu zahlreichen Wundertaten, die von ihm in Rumelien beobachtet wurden.

Während der Text Bezeichnungen wie “*baba, derviş, âşık, muhib*” („Prediger, Derwisch, glühend Liebende/r, Liebende/r“) enthält, kommen Titel wie „*halifebaba, dedebaba*“ (Ämter in der Bektaschi-Hierarchie, Anm. d. Ü.) keineswegs vor sowie auch das das Wort „*dede*“ (alevitischer Geistlicher, Anm. d. Ü.) nicht auftaucht. Nach unserer Meinung liegt der Grund für die Nicht-Erwähnung von Titeln wie „*halifebaba*“ und „*dedebaba*“ in seinen Gedichten darin, dass jene Ämter erst durch Balım Sultan eingeführt wurden und Sâdık Abdâl diese Periode nicht miterlebt hat. Ausgehend von seinen Gedichten stellen wir fest, dass Begriffe wie „*âşıklık, muhiplik,*

4 In der arabisch Schrift beträgt der Zahlenwert des Wortes “*Allah*” sechshundsechzig. Sâdık Abdâl versucht somit (zahlen-)symbolisch zu erklären, dass er die Gedichte durch Allahs Wohlgefallen und Erlaubnis geschrieben hat.

tarihinde, *Hacı Bektaş Veli'den sonra hemen Balım Sultan akla gelir. Bektaşîliğin ikinci kurucusudur; bu nedenle Pir-i Sâni adıyla anılır. Bugünkü Bektaşîliği düzenleyen büyük bir azizdir. Yol ve yöneme ait Erkânâme veya Kanûn-ı Evliyâ adlı tüzük içeriğinde bir ilmihâl kitabı vardır. Bu tüzük, Bektaşîliğin eskimesini önlemiş ve yeni kuşaklara aktarılmasını kolaylaştırmıştır.*" denilmektedir (T. Koca 1990:125).

Bedri Noyan Dede Baba da bir eserinde "*Bektaşîliğin XV. yüzyılda, yani tarikatın ikinci kurucusu sayılan Balım Sultan'dan önce, bütün âyîn ve erkânı, töreleri ve yöntemleriyle kurulmuş olduğu, bugün bir tarih gerçeği kabul edilebilir. Bektaşîlik tarihinin ikinci dönemi Balım Sultan'la başlar.*" (B. Noyan 1998:150).

Bektaşî çevrelerindeki genel kanaat ise, Balım Sultan'ın Hacı Bektaş Veli yolunu değiştirmedeği, aksine bozulmaya doğru gidiş olmaması için kayıt altına alıp daha sistemli hâle getirdiği, erkânâme oluşturarak gelecek nesillere sağlıklı ulaşmasına sebep olduğu şeklindedir.

Ayrıca, Bektaşîliğin Balım Sultan'dan itibaren tarikatlaştığı söylenirse de, Sâdık Abdâl şiiirlerinin büyük kısmında Bektaşîliği tarikat olarak ifade etmektedir. Dergâhtaki dervişlerin nefis mertebelerini geçtiğinden, yüceldiğinden sıklıkla bahseder. Dünya nimetlerinin kölesi olunmaması gerektiği her fırsatta ifade edilerek bir sufi Bektaşîlik anlayışı ve yaşam tarzı anlatılmaktadır. Bu durum karşısında burada yetişen dervişlerin iyi eğitim aldıkları sonucuna varıyoruz.

Sâdık Abdâl'in zâhid dediği kaba sofuları eleştirmekten çekinmediği, onların kâmil insanların önünde bir engel olduğunu sıklıkla söylediği görülmektedir. Onların iki yüzlülükle namaz kıldıklarını, sufilerin her an riyazatta olmalarının doğru olmadığını, aksine riyakârlık olduğunu bildirmektedir (V. 14 b).

dervişlik, babalık," die auch heute von ihrer Präsenz in Bektaschi-Gedichten nichts eingebüßt haben und den bektaschitischen Ämtern entsprechen, damals wie heute im selben Kontext verwendet werden. Turgut Koca, ein „halifebaba“ des 20. Jahrhunderts, schreibt in seinem Werk über Balım Sultan Folgendes: „In der Geschichte des Bektaschitums kommt Balım Sultan gleich nach Hacı Bektaş Veli. Er ist der zweite Gründer des Bektaschitums und wird daher als „Zweiter geistiger Führer“ („Pir-i Sâni“) verehrt. Er ist ein großer Heiliger, der das heutige Bektaschitum strukturiert hat. Ihm ist ein als „Erkânâme“ oder „Kanûn-ı Evliyâ“ bekannter Ritenkanon eigen, welches sich im Sinne einer Satzung mit dem Weg und der Vorgehensweise des Ordens befasst. Diese Satzung hat verhindert, dass das Bektaschitum sich verfremdet hat und ermöglicht, dass es leichter an die nächsten Generationen vermittelt wurde.“ (T. Koca 1990:125).

Bedri Noyan Dede Baba wiederum schreibt in seinem Buch dazu: "*Dass das Bektaschitum im 15. Jahrhundert, d.h. vor der Zeit des als zweiten Gründer geltenden Balım Sultans mit all seinen Zeremonien, Grundlagen, Traditionen und Methoden etabliert war, wird heute als eine historische Wahrheit akzeptiert. Die zweite Phase des Bektaschitums beginnt mit Balım Sultan.*" (B. Noyan 1998:150).

Die allgemeine Überzeugung in bektaschitischen Kreisen ist wiederum, dass Balım Sultan Hacı Bektaş Velis Lehre nicht geändert, sondern - um sie vor der Degenerierung zu Schützen - erfasst und noch mehr systematisiert hat. Durch die Konzipierung eines Ritenkanons (türk. *erkânâme*) ermöglichte er, die Lehre unbeschadet der nächsten

Generationen weiterzureichen. Außerdem, wenn auch gesagt wird, dass das Bektaschitum erst durch Balım Sultan zu einem Derwischorden geformt wurde, so hat Sâdık Abdâl im Großteil seiner Gedichte das Bektaschitum als Derwisch-Orden dargestellt. Er führt sehr oft an, dass die Novizen in dem Konvent die verschiedenen *nafs*-Stufen (d.h. die Stufen des seelischen Aufstiegs, Anm. d. Ü.) durchliefen und voranschritten. Dadurch, dass ständig davor gewarnt wird, kein Gefangener der irdischen Güter

Namaz sözü iki beyitte geçmekte ve gerçek namazın samimi dua olduğunu bildirmektedir (V. 29 a). Oruç, hac gibi temel kavramlara ise sebebi bilinmemekle beraber yer vermediği görülmektedir.

Dîvan-ı Sâdık adındaki bu çalışmamızda Seyyid Ali Sultan ve Hacı Bektaş Velayetnamesinde geçen bütün hikâyelerin, Makâlât'ta bulunan tüm düşüncelerin şiirsel anlatımları eserde görülecektir.

Eserde, Seyyid Ali Sultan Dergahında Kara Baba'ya çerağ, sofras, taç verildiği bildirilmektedir (V. 6 a). Bu erkânın bir benzerini Hacı Bektaş Veli'nin uyguladığını görüyoruz. Konu ile ilgili olarak Abdülbaki Gölpınarlı eserinde:

“Hicrî 1038'den 1060'a kadar (1628-29-1650) Hacı Bektaş tekkesinde dedebabalıkta bulunan Halil Vahdeti Baba'nın tercîinde,

*Cihâr-darb ile anındır elif ü tyg u tırâş
Ser ü rîş ile bürût oldı dilâ hem dahı kaş*

dendiğine göre ihtimal Hacı Bektaş da kendisine intisap edenleri cihâr-darb ettirmede, yani saçlarını, sakallarını ustura ile traş ettirmedeydi. Traştan sonra müridin başında ne varsa ve nerede olursa olsun, orada başındakini çıkarıp tekrar giydirerek mezidliyor, yani tekbir ediyor. Bütün tören bundan ibaret. Halifelik verdiği kimselereyse sofras, çerağ, alem ve seccade veriyor.” (A. Gölpınarlı 1990:XXI) sözleri bulunmaktadır. Bu uygulamalar günümüz Balım Sultan erkânını uygulayan Bektaşîlikte de çok ufak farklarla uygulanmaktadır.

Abdülbaki Gölpınarlı Yeniçerilik ve Hacı Bektaş ilişkisinin tarihi ile ilgili olarak Otman Baba Velayetnamesi'nden yola çıkarak şunları söylemektedir: *“Ve ol padişâh kulunun üzerine tutup ol kân-ı vilâyet ana ayıttı ki, bu kuşandığın kılıç ve başındağı bürk kimin nesidür? Cevap vir deyu sual itdi. Çün ol pâdişâh kuli bu sualin işidicek cevaba gelüp ayıttı ki,*

zu sein, wird ein mystisch geprägtes Verständnis für das Bektaschitum und seine Lebensart dargestellt. Angesichts dessen können wir annehmen, dass die Novizen, die hier ausgebildet wurden, eine gute Erziehung genossen.

Es fällt oft auf, dass Sâdık Abdâl sich nicht davor scheute, jene groben Frommen, die er Asket (türk. *zahid*) nennt, zu kritisieren und sie als Hindernis für die vollkommenen Menschen (türk. *insan-i kamil*) ansah. Er berichtet, dass sie das rituelle Gebet (türk. *namaz*) mit einer Doppelmoral verrichten und bemängelt, dass Sufis sich in ständiger asketischer Disziplin befinden und dass dies gar heuchlerisch wäre. (V. 146)

Der Begriff „*namaz*“ taucht bei ihm in zwei Doppelversen auf und er beschreibt den wahren *namaz* als ein inneres Gebet. (V. 29 a). Zudem sieht man, dass in seinen Gedichten zentrale Begriffe wiederum wie Fasten oder Pilgern ohne Angabe von Gründen nicht erwähnt werden.

Unsere Untersuchung zum „*Dîvan-ı Sâdık*“ ergab, dass in dem benannten Werk alle Geschichten, die in den Heiligen-Viten zu Seyyid Ali Sultan und Hacı Bektaş Veli vorkommen, sowie alle Ideen aus dem Buch *Makâlât* (Hauptwerk von Hacı Bektaş Veli, Anm. d. Ü.) in Gedichtform dargestellt werden.

Das Werk berichtet darüber, dass Kara Baba im Konvent Seyyid Ali Sultan die „Leuchte“ (türk. *çerağ*), das „Mahl“ (türk. *sofra*), die „Derwischmütze“ (türk. *taç*) überreicht wurden. (V. 6 a). In diesem Zusammenhang stellen wir fest, dass eine ähnliche Vorgehensweise auch Hacı Bektaş Veli praktizierte. Abdülbaki Gölpınarlı bemerkt in seinem Buch zu diesem Thema Folgendes: *“In der Übersetzung von Halil Vahdeti Baba, einem dedebaba in den Jahren zwischen 1038 und 1060 nach islamischer Zeitrechnung (1628/9 – 1650 n. Chr.) heißt es bzgl. der Praktiken im Konvent von Hacibektaş:*

*Cihâr-darb ile anındır elif ü tyg u tırâş
Ser ü rîş ile bürût oldı dilâ hem dahı kaş*

Dies bedeutet, dass vermutlich auch Hacı Bektaş Veli all jene, die bei ihm um Aufnahme in den Orden baten, „cihâr-darb“ praktizierte, d.h. ihre Haare und Bärte

bu geydügüm börk Hünkâr Hacı Bektaş kisvetidür ve bu kuşandüğüm kılıç Murtaza Ali kılıcıdır.

Bu soru Fatih devrinde hallerinin şeriat bilgileri tarafından teftişi için Otman Baba dervişiyle Edirne'den İstanbul'a getirilirken sorulmuş cevabı da alınmıştır. Demek ki Fatih devrinde de Yeniçeriler kendilerini Hacı Bektaş'a mensup sayıyorlar; börklerinin Hacı Bektaş kisvesi olduğuna kâni bulunuyorlar. Hiç şüphe yok ki bu kanaat daha öncelerden gelmededir." (A. Gölpınarlı1990:XXI) sözleriyle bu meseleye önemli bir bakış açısı getirmiştir.

Bilindiği gibi bir kısım tarihçiler Hacı Bektaş Veli'nin 1271 yılında vefat ettiğini kabul ederler. Günümüz Bektaşileri onun Orhan Bey zamanına kadar yaşadığını ve Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşunda askerlere hayır dua ettiğine inanırlar. Bu divanda Sâdık Abdâl'in da aynı görüşte olduğunu aşağıdaki şiirinden yola çıkarak tespit ediyoruz:

*Şecâ'atle nazar kılmış Yeniçer kullarına ol
Sezâ oldu anınçün anlara ol fırsat-ı Kübrâ (V. 2 b)*

Ayrıca, Hacı Bektaş Veli'nin Abdâl Musa'yı gördüğü Sâdık Abdâl'in aşağıdaki şiirinden anlaşılmaktadır:

*Ki zâhirde nazar kılmış ana Sultân Hacı Bektaş
Hakikat bâtının bil kim anın sırrıdır ey binâ (V. 3 b)*

*Dediler ismine Abdâl Mûsâ Sultân bu zâhirde
Velî bâtında ismi çok anı fehm eylemez ednâ*

Sâdık Abdâl divanında, Hacı Bektaş Veli'nin "Makâlât" adlı eserine övgüde bulunmakta, bu eser içinde geçen bütün öğeleri şiirsel olarak anlatmaktadır (V 10 b.-27 b). Makâlât'ın şu ana kadar ulaşılmış en eski nüshasının 1409 yılına ait olduğu bilinmektedir (A. Yılmaz 2007: 22).

Pîrimizin ol Makâlât'ı yeter

Çâm-ı çem mirât-ı âlem bî-hicâb (V. 4 a) Sözleriyle "Makâlât" adlı eseri son derece önemsemektedir.

Kaygusuz Abdâl'in eserinden de bahsederken, anla-

abrasierte. Nach der Rasur legte er dem Novizen seine Kopfbedeckungen ab und setzte sie daraufhin mit dem Segen „Allah ist am Größten“ erneut auf den Kopf. So sah die Zeremonie aus. Er überreichte jenen, die von ihm das Amt des Statthalters (türk. halife) übertragen bekamen, das "Mahl", die „Leuchte“, die „Fahne“ (türk. alem) und ein „Gebetsteppich“ (türk. seccade).“ (A. Gölpınarlı 1990:XXI). Diese Praktiken werden – allerdings mit einigen Unterschieden – noch heute von Vertretern des Bektaschitums nach dem Ritenkanon von Balım Sultan angewandt.

Abdülbaki Gölpınarlı bemerkt ausgehend von der Heiligen-Vita zu Otman Baba über die Beziehungsgeschichte der Janitscharen und Hacı Bektaş Folgendes:

"Ve ol padişah kulunun üzerine tutup ol kân-ı vilâyet ana ayıttı ki, bu kuşandığın kılıç ve başundağı börk kimin nesidür? Cevap vir deyu sual itdi. Çün ol pâdişâh kulu bu sualin işidicek cevaba gelüp ayıttı ki, bu geydügüm börk Hünkâr Hacı Bektaş kisvetidür ve bu kuşandüğüm kılıç Murtaza Ali kılıcıdır."

Deutsche Übersetzung aus dem Osmanischen: „Und jener Herrscher fragte seinen Untertanen: ‚Der Quell der Statthalterschaft gehörte doch ihm, wessen Schwert hast du umgesetzt und wessen Derwischmütze aufgesetzt?‘ Er forderte seinen Untertanen zur Antwort auf. Als der Untertan des Herrschers Frage hörte, antwortete er: ‚Diese Derwischmütze ist die Tracht Hünkâr Hacı Bektaş' und dieses Schwert hier ist das Schwert vom auserwählten Imam Ali.‘“

Die Antwort auf diese Frage wurde geliefert, als Scharia-Gelehrte zur Regierungszeit von Sultan Fatih Mehmed II. Otman Baba und seine Derwische für Untersuchungszwecke von Edirne nach Istanbul brachten. So ist erkenntlich, dass die Janitscharen sich zur Regentzeit von Fatih schon Hacı Bektaş verbunden fühlten und waren davon überzeugt, dass ihre Derwischmützen der Trachtart Hacı Bektaş' entsprachen. Es besteht kein Zweifel darin, dass diese Überzeugung aus früheren Zeiten stammt. (A. Gölpınarlı1990:XXI)

Bekanntlich datiert eine gewisse Anzahl an Historikern das Todesdatum Hacı Bektaş Velis auf 1271. Gegenwärtige Bektaschis dagegen sind der Überzeugung, dass er bis in die Regentzeit von

yabiller için çok önemli sırları barındırdığını ifade etmektedir.

Gaygusuz'un Dilküşâ'sın ser-ber-ser
Fehm idersen anladın sırr-ı Çalab (V. 4 a)

Sâdık Abdâl şiirlerinde Kızıl Deli'nin lakap, asıl isminin ise Seyyid Ali olduğunu bildirmektedir.

Alî'dir hemân kendisi bil o şâh
Denildi Kızıl Deli hemçün lakab (V. 5 b).

Bütün Bektaşî şairlerinin divanlarındaki şiirlerinde Hazret-i Hüseyin övülmekte, Yezid'e lânet edilmektedir. Sâdık Abdâl ise, lânet etmeyen hayvandan dahi beter olduğunu vurgulanmaktadır (V. 8 b).

Eserin büyük kısmında nasihatler bulunmaktadır. Tarikate girmenin, Seyyid Ali Sultan Dergahına dahil olmanın önemi anlatılmaktadır. Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi'nde konuları işlendiği gibi bahsedilen Rumeli'nin fethi, tahta kılıcı, kuru yerden su çıkartması Hacı Bektaş Veli'nin akrabası olduğu bildirilmektedir (V. 12 b). Buradan yola çıkılarak Bektaşîler ve pek çok yazar tarafından kabul edilen Hacı Bektaş Veli'nin evlenmediği, mücerred yaşadığı konusu te'yt edilmektedir. Şevki Koca da eserinde bu konuya değinerek; "*Sadık Abdâl bu nefeslerinde Seyyid Ali Sultan'dan nasib aldığı belirterek mücerred Hünkâr Hacı Bektaş Veli ile Seyyid Ali Sultan'ın akrabalarını her ikisinin de İmâm Ali sülalesine çıkmasına bağlayarak günümüzde dahi defalarca yenilenen bir yanlışlığı kendi sesiyle bertaraf etmektedir. Bilindiği üzere Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hazretleri 7. İmâm'ın 12. göbekten evlâdıdır.*" (Ş. Koca 2005:298) demektedir.

Eser dikkatle incelendiğinde halk tipi İslâm anlayışının ilerisinde sufi Bektaşîlik yaşam tarzı ve inancı anlatılmaktadır. Aşağıdaki şiirler incelendiğinde bütün Bektaşî şairlerinin, ariflerinin farklı yüzyıllarda aynı bakış açısına ve aynı tarz algılamaya

Orhan Bey lebte und während der Gründung des Janitscharen-Korps den Soldaten seinen Segen ausgesprochen hat. Dass auch Sâdık Abdâl in diesem Werk dieselbe Meinung vertritt, können wir ausgehend von seinen Gedichten unten feststellen:

Şecâ'atle nazar kılmış Yeniçer kullarına ol
Sezâ oldu anınçün anlara ol fırsat-ı Kübrâ (V. 2 b)

Außerdem geht aus Sâdık Abdâls Gedicht unten hervor, dass Hacı Bektaş Veli Abdâl Musa begegnet ist:

Ki zâhirde nazar kılmış ana Sultân Hacı Bektaş
Hakikat bâtının bil kim anın sırrıdır ey bînâ (V. 3 b)

Dediler ismine Abdâl Mûsâ Sultân bu zâhirde
Veli bâtında ismi çok anı fehm eylemez ednâ

Sâdık Abdâl lobt in seinem Diwan Hacı Bektaş Velis bekanntes Werk "*Makâlât*" und behandelt in seinem Werk alle in diesem Buch vorkommenden Themen in Gedichtform (V 10 b.-27 b). Wie allgemein angenommen, stammt bis dato die älteste verfügbare "*Makâlât*"- Ausgabe aus dem Jahre 1409. (A. Yılmaz 2007: 22)

Pîrimizin ol Makâlât'ı yeter
Çâm-ı çem mirât-ı âlem bî-hicâb (V. 4 a)

Mit diesen Worten misst er dem Werk „*Makâlât*“ eine hohe Bedeutung bei. Und wenn er sich über das Werk von Kaygusuz Abdâl äußert, sagt er, dass es für Verständige sehr wichtige Geheimnisse beinhaltet.

Gaygusuz'un Dilküşâ'sın ser-ber-ser
Fehm idersen anladın sırr-ı Çalab (V. 4 a)

Sâdık Abdâl berichtet in seinen Gedichten, dass Kızıl Deli einen Beinamen habe und sein wahrer Name Seyyid Ali sei.

Alî'dir hemân kendisi bil o şâh
Denildi Kızıl Deli hemçün lakab (V. 5 b)

In allen gesammelten Werken der bektaschitischen Dichter wird Imam Hüseyin gerühmt, während Yezid verflucht wird. Sâdık Abdâl wiederum betont, dass die, die ihn nicht verfluchen, minderwertiger als Tiere anzusehen sind (V. 8 b).

Das Werk besteht größtenteils aus Ratschlägen. Es wird berichtet, wie wichtig es ist,

sahip olduklarını görmekteyiz. Bu da bize Bektaşîlik inancının ve uygulama pratiklerinin aslına uygun yaşandığını göstermektedir.

Aşağıdaki şiirler bu tespitimizi doğrulamaktadır. On altıncı yüzyılda yaşamış olan Bektaşî şairlerinden Hayâlî'ye aittir.

*Cihân ârâ cihân içredir, ârâyı bilmezler
O mâhîler ki deryâ içredir, deryâyı bilmezler*

*Harâbât ehline dem-i ferdâdan dem urma, gel ey zâhid
Ki, onlar ibn-i vakt olmuş, gam-ı ferdâyı bilmezler*
(T. Koca 1990:99)

diyerek balıkların denizde yaşadıklarını ama denizi göremediklerini, kâmil insan mertebesine ulaşanların gelecek kaygısından kurtulduklarını anlatır. On yedinci yüzyılda yaşamış olan Bektaşî şairi Bedrî ise,

*Fakr-ı hâlde ey dil âbâdî kılan Bektaşîdir
Hırkapûş olmuş velîkin kâm alan Bektaşîdir*

*Ziyet-i dünyâyı terk idüp abâpûş oldular
Nâr-ı aşkullaha yanup yakılan Bektaşîdir*
(T. Koca 1990:239)

diyerek Bektaşîlerin her şart altında gönüllerini dolduran ilahi aşk ile mutlu olduklarını anlatmaktadır. On sekizinci yüzyılda Seyyid Alî Sultân Dergâhı'ndan nasip olmuş olan Bektaşî şairlerinden Gurbî ise;

*Bahs-i ilm'e gelicek kıyl ile kaal eyleyemem,
Her ne derlerse desün Hak bu, cidâl eyleyemem.
Çok belâdır başa yâhû cem'-i mâl eyleyemem,
Tövbeler bir dahî ben arz-ı kemâl eyleyemem
Ne alandan haberim var, ne satandan haberim,
Kendim idrâk edeliden beri sersem gezerim*
(B. Noyan 1998:127).

diyerek, benzer şeyleri anlatmaktadır. On dokuzuncu

sich einem Derwisch-Orden anzuschließen und Teil des Seyyid-Ali-Sultan-Konvents zu sein. Das Buch behandelt Themen, die in der Heiligen-Vita von Seyyid Ali Sultan thematisiert werden (die Eroberung Rumeliens, sein Holzsword, wie er Wasser aus der trockenen Erde sprießen ließ) und berichtet, dass er ein Verwandter Hacı Bektaş Velis sei (V. 12 b). Dem folgend wird hier, wie von Bektaschis und vielen Autoren akzeptiert, bestätigt, dass Hacı Bektaş Veli nicht verheiratet war und zölibatär lebte. Şevki Koca, der sich auch in seinem Werk mit diesem Thema befasst, bemerkt dazu:

“Sâdık Abdâl, der in seinen Gedichten (türk. nefes) angibt, durch Seyyid Ali Sultan in den Orden aufgenommen worden zu sein, führt die Verwandtschaft zwischen dem unverheirateten Hünkar Hacı Bektaş Veli und Seyyid Ali Sultan auf den gemeinsamen Stammbaum Imam Alis zurück, womit er mit seiner eigenen Stimme einen selbst heute noch sehr oft wiederkehrenden Irrtum aus dem Weg räumt. Bekanntlich stammt der Heilige Hünkar Hacı Bektaş Veli aus der 12. Generation des 7. Imams“ (Ş. Koca 2005:298)

Wenn man das Werk eingehend überprüft, stellt man fest, dass hier jenseits der Deutung des typischen Volksislams die Lebensweise und der Glaube eines mystisch geprägten Bektaschitums dargestellt wird. Schaut man sich die Gedichte unten genauer an, so fällt auf, dass alle Bektaschi-Dichter und Weisen (türk. arifler) in unterschiedlichen Jahrhunderten über die gleiche Perspektive und über dieselbe Wahrnehmung verfügten. Dies verdeutlicht uns, dass der bektaschitische Glaube und seine Anwendungspraktiken dem Original entsprechend ausgelebt werden.

Die folgenden Gedichte bestätigen unsere Ansicht. Die Gedichte stammen von Hayâlî, einem der bektaschitischen Dichter des 16. Jahrhunderts. So heißt es in dem unteren Gedicht, dass Fische zwar im Meer leben, aber die See nicht sehen und dass jene Menschen, die den Rang der Vollkommenheit erreicht haben, keine Zukunftsängste mehr haben:

*Cihân ârâ cihân içredir, ârâyı bilmezler
O mâhîler ki deryâ içredir, deryâyı bilmezler*

*Harâbât ehline dem-i ferdâdan dem urma, gel ey zâhid
Ki, onlar ibn-i vakt olmuş, gam-ı ferdâyı bilmezler*
(T. Koca 1990:99)

yüzyıl şairlerinden Ispartalı Seyrânî bir şiirinde

*İlm-i ledün çeküp sekrân olur Bektaşiler
Evvel âhir sırrına seyrân olur Bektaşiler
Lenterânî fehmine İmrân olur Bektaşiler
Şehr-i dilde Tûr-ı Mûsâ kân olur Bektaşiler
Hırka içre ser çeküp pinhân olur Bektaşiler
Sûretâ ehl-i harâbât cân olur Bektaşiler*

(T. Koca 1990:427)

diyerek Bektaşilerin ledün ilminin sarhoşu olduklarını, onların dış görünüşlerine bakıp aldanılmamasını hatırlatır. Yirminci yüzyılda Kâzım Baba bir gazelinde,

*Harâbât ehliyiz yahu bu gün biz ibn-i vakt olduk
Yetiştik vahdet-i sırfa kamu envâr ile dolduk*

*Tecelli eyledi didâr ne mâzi var ne istikbâl
Fenâ fillâh olup Hakk'ın cemâl-i pâkini bulduk*

*Gece gündüz niyâzım var Hüdâ'dan gâfilim sanma
Gönül Kâbe imâmım hak salât-ı dâ'ime uyduk (T.
Koca 1990:751)*

sözleriye harabat ehli olduklarını, zamandan ne gelirse ona rıza gösterdiklerini, didara kavuşunca geçmiş ve gelecek korkusundan kurtulduklarını, gece gündüz Allah'a yakarıştta bulduklarını, bu nedenle her an namazda olduklarını söylemektedir. Yirminci yüzyıl Bektaşî şairlerinden Turgut Koca Halifebaba bir şiirinde,

*Bende-i aşkın olalı zevk-i cihândan geçtim
Mâsivâdan soyunup nimet-i nândan geçtim
Cebel-i akli bıraktım reh-i zândan geçtim
Mazhar oldum ebede vakt ü zamandan geçtim
Kalmadı bir hevesim kevn ü mekândan geçtim
(Ş. Koca 1999:132)*

mısralarıyla ilâhî aşk ateşi kendisini sarınca dünyanın zevklerinden geçtiğini, dünya nimetlerinin esiri

Bedrî wiederum, ein bektaschitischer Dichter aus dem 17. Jahrhundert, sagt, dass Bektaschis unter allen Umständen mit der göttlichen Liebe, die ihre Herzen erfüllt, glücklich sind:

*Fakr-ı hâlde ey dil âbâdî kılan Bektaşîdir
Hırkapûş olmuş velîkin kâm alan Bektaşîdir*

*Ziyet-i dünyâyı terk idüp abâpûş oldular
Nâr-ı aşkullaha yanup yakılan Bektaşîdir
(T. Koca 1990:239)*

Gurbî, einer der Bektaschi-Dichter des 18. Jahrhunderts, der im Seyyid-Ali-Sultan-Konvent die Aufnahme in den Orden erfuhr, sagt thematisch Ähnliches:

*Bahs-i ilm'e gelicek kıyl ile kaal eyleyemem,
Her ne derlerse desün Hak bu, cidâl eyleyemem.
Çok belâdır başa yâhû cem '-i mâl eyleyemem,
Tövbeler bir dahî ben arz-ı kemâl eyleyemem*

*Ne alandan haberim var, ne satandan haberim,
Kendim idrâk edeliden beri sersem gezerim
(B. Noyan 1998:127).*

Seyrânî aus Isparta aus dem 19. Jahrhundert sagt in einem seiner Gedichte, dass Bektaschis durch den Erwerb des mystischen Gotteswissens berauscht sind und dass man sich nicht von ihrem äußeren Erscheinungsbild täuschen lassen sollte:

*İlm-i ledün çeküp sekrân olur Bektaşiler
Evvel âhir sırrına seyrân olur Bektaşiler
Lenterânî fehmine İmrân olur Bektaşiler
Şehr-i dilde Tûr-ı Mûsâ kân olur Bektaşiler
Hırka içre ser çeküp pinhân olur Bektaşiler
Sûretâ ehl-i harâbât cân olur Bektaşiler
(T. Koca 1990:427)*

Kâzım Baba aus dem 20. Jahrhundert sagt in einem Liebesgedicht (türk. *gazel*), dass sie die „Leute der Entwertung“ (türk. *harâbât ehli*) sind und dass sie mit allen Lebensumständen, die die Zeit mit sich bringt, einverstanden sind, dass sie keine Vergangenheits- und Zukunftsängste mehr haben, sobald sie das Antlitz Gottes begegnen und dass sie Tag und Nacht zu Gott beten und daher in jedem Augenblick im Pflichtgebet (türk. *namaz*) wären.

*Harâbât ehliyiz yahu bu gün biz ibn-i vakt olduk
Yetiştik vahdet-i sırfa kamu envâr ile dolduk*

olmaktan, zaman ve mekân kaydından kurtulduğunu anlatmaktadır.

Sâdık Abdâl'in da, aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, benzer düşünceler ve inançları yaşamının merkezine koyduğunu görmekteyiz.

*Zihî zulmetde kalmışsın uyan bu hâb-ı gafletden
Fenâ mülkü sana hiç pâydar olmaz ebed lâ lâ*

*Karanlıkta kalmışsın, bu gaflet uykusundan uyan.
Hayır, hayır bu geçici dünya ebediyen sana da kalmaz*

*Bu beş günlük safâdan geç bulasın devlet-i dâ'im
Hemân imrûz Hak'ı bul kim bulamazsın anı ferdâ
Sürekli huzuru bulmak istiyorsan bu beş günlük dün-
ya safasından vazgeçmelisin.*

*Hemen bu gün Hak'ı bul, onu gelecekte bulamaya-
bilirsin.*

* * *

*Cihânda ehl-i Hak oldur ki esrârın nihân eyler
Olar Hak'dan berîdir bil eden nâ-ehle sırr izhâr*

*Cihânda Hak ehli odur ki sırlarını gizler.
Onlar Hak'ın sırlarını ehli olmayana açıklamayanlardır.*

*Eyâ Sâdık sadeğ gibi derûnunda nihân eyle
Selâmet sâbir olmaktır dahi hıfz eylemek esrâr*

*Ey Sâdık, sadeğ gibi o asrı içinde sakla.
Kurtuluş sabır iledir ve sırları muhafaza etmektir.*

Böylelikle Sâdık Abdâl'in Bektaşilik inancında buldukları ile daha sonraki yüzyıllarda gelen Bektaşî babalarının aynı şeylere hayranlık duyduğunu, aynı yaşam tarzını kendilerine rehber ettiklerini görmekteyiz.

Bektaşî sözünün 16. yüzyıldan daha önceleri kullanılmadığı söylenirse de aşağıdaki beyitte Sâdık Abdâl'in yücelterek kullandığı görülmektedir.

*Tecelli eyledi dîdâr ne mâzi var ne istikbâl
Fenâ fillâh olup Hakk'ın cemâl-i pâkini bulduk*

*Gece gündüz niyâzım var Hüdâ'dan gâfilim sanma
Gönül Kâbe imâmım hak salât-ı dâ'ime uyduk
(T. Koca 1990:751)*

Turgut Koca halifebaba, einer der bektaschitischen Dichter des 20. Jahrhunderts sagt in einem Gedicht mit folgenden Halbversen von sich selbst, dass er - seitdem er von der göttlichen Liebe erfasst ist - den weltlichen Genüssen entsagt hat und kein Gefangener mehr von weltlichen Gütern ist und ihn keine räumlich-zeitlichen Sorgen mehr plagen.

*Bende-i aşkın olalı zevk-i cihândan geçtim
Mâsivâdan soyunup nimet-i nândan geçtim*

*Cebel-i akli bıraktım reh-i zândan geçtim
Mazhar oldum ebede vakt ü zamandan geçtim
Kalmadı bir hevesim kevn ü mekândan geçtim
(Ş. Koca 1999:132)*

Wir sehen, dass auch Sâdık Abdâl, wie unten in den Beispielen hervorgehoben, ähnliche Gedanken und Glaubensvorstellungen ins Zentrum seines Lebens stellt. Wir stellen damit fest, dass was Sâdık Abdâl am bektaschitischen Glauben gefällt, auch bei den Babas der folgenden Jahrhunderte Faszination auslöste und dass sie sich alle für dieselbe Lebensweise als Wegweiser entschieden.

*Zihî zulmetde kalmışsın uyan bu hâb-ı gafletden
Fenâ mülkü sana hiç pâydar olmaz ebed lâ lâ*

*Karanlıkta kalmışsın, bu gaflet uykusundan uyan.
Hayır, hayır bu geçici dünya ebediyen sana da kalmaz*

*Bu beş günlük safâdan geç bulasın devlet-i dâ'im
Hemân imrûz Hak'ı bul kim bulamazsın anı ferdâ*

*Sürekli huzuru bulmak istiyorsan bu beş günlük dün-
ya safasından vazgeçmelisin.
Hemen bu gün Hak'ı bul, onu gelecekte
bulamayabilirsin.*

* * *

*Cihânda ehl-i Hak oldur ki esrârın nihân eyler
Olar Hak'dan berîdir bil eden nâ-ehle sırr izhâr*

*Ki Bektaşî Hak ile Hak demekdir
Hemân oldur bilirsen sana nâfi” (V.21 b)*

Sâdık Abdâl’in aşağıdaki şiirlerinden, Hacı Bektaş Veli zamanında bir sistemin, uygulama pratiğinin kurulduğu, Bektaşîliği bir tarikat olarak gördüğü sonucuna varıyoruz.

*Hidâyet râhı Bektaşî tarîki
Eder sâlikleri sultân bî-fân (V. 30 b - 28 a)*

*Âşık isen râh-ı Bektaşîye gel
Cân ile kıl bu tarîke ragbeti (V. 34 a)*

*Gözün aç tarîke duhûl et bu dem
Tarîkat visâle bulursan sebab (V. 4 b)*

* * *

*Ki ya ’nî Hacı Bektaş-ı Velî matlûb-ı ol kevneyn
Mine ’l-evvel ille ’l-âhir ana olmaz ebed inkâz*

*Ser-â-pa nûr idi ol âlemin bi ’l-cümle maksûdu
Penâh-ı ilticâmız ol hem andan dileriz a ’vâz*

*Müşerref hânkâh-ı Ka ’be-i ulyâ ale ’t-tahkîk
Münevver hem tarîk-i keşti-i Nûh anla bî-enkâz
(V. 18 a)*

sözleriyle Hacı Bektaş Veli’nin dergâhının hakiki Kâbe olduğunu, Nûh’un gemisi gibi olan tarikatın yıkılmayacak şekilde nurlandığını anlatmaktadır.

*Tarîkat sırrına ermiş iken oldunsa sen âsî
Melâ’ik ins-i kâmiller sana yûf diyeler tevhîf
(V. 23 a)*

mısralarıyla bu tarîkate girmişken âsilerden olanlara melekler ve kâmil insanlar “yuh” derler diyerek, Bektaşî Tarîkati’nin önemini anlatmaktadır.

*Her ulüvvi tâc-ı Bektaşî giyerler sâdikân
Râh-ı Hak’dır ol tarîki andan isterler kirâm (V. 28 a)*

sözleriyle Hacı Bektaş Veli yolunun Hakk’ın yolu ol-

*Cihânda Hakk ehli odur ki, sırlarını gizler.
Onlar Hakk’ın sırlarını ehli olmayana
açıklamayanlardır.*

*Eyâ Sâdik sadeğ gibi derûnunda nihân eyle
Selâmet sâbir olmakdır dahi hıfz eylemek esrâr*

*Ey Sâdik, sadeğ gibi o asrı içinde sakla.
Kurtuluş sabir iledir ve sırları muhafaza etmektir.*

Wenn auch behauptet wird, dass die Bezeichnung Bektaschi vor dem 16. Jahrhundert nicht gebraucht wurde, so verdeutlicht der Doppelvers von Sâdik Abdâl unten, dass er diese Bezeichnung bereits in einer hochlobenden Weise verwendete:

*Ki Bektaşî Hak ile Hak demekdir
Hemân oldur bilirsen sana nâfi” (V.21 b)*

Aus Sâdik Abdâl’s Gedichten unten sehen wir, das zur Zeit von Hacı Bektaş Veli ein Glaubenssystem sowie eine Anwendungspraxis konzipiert wurde und dass er das Bektaschitum schon als einen Derwisch-Orden einstuft.

*Hidâyet râhı Bektaşî tarîki
Eder sâlikleri sultân bî-fân (V. 30 b - 28 a)*

*Âşık isen râh-ı Bektaşîye gel
Cân ile kıl bu tarîke ragbeti (V. 34 a)*

*Gözün aç tarîke duhûl et bu dem
Tarîkat visâle bulursan sebab (V. 4 b)*

* * *

*Ki ya ’nî Hacı Bektaş-ı Velî matlûb-ı ol kevneyn
Mine ’l-evvel ille ’l-âhir ana olmaz ebed inkâz*

*Ser-â-pa nûr idi ol âlemin bi ’l-cümle maksûdu
Penâh-ı ilticâmız ol hem andan dileriz a ’vâz*

*Müşerref hânkâh-ı Ka ’be-i ulyâ ale ’t-tahkîk
Münevver hem tarîk-i keşti-i Nûh anla bî-enkâz
(V. 18 a)*

Mit den oben dargestellten Worten berichtet er, dass Hacı Bektaş Velis Konvent die wahre Kaaba sei und dass dieser Derwisch-Orden, analog zur Arche Noahs, leuchten und nicht untergehen wird.

Tarîkat sırrına ermiş iken oldunsa sen âsî

duğunu, sâdik ve ulu kişilerin onun tarîkatine girip Bektaşî tacını giyerek yüceldiklerini anlatmaktadır.

Ki Bektaşî tarîkinde bana şâh

Fu'âdım buldurup şimdi nümâyân

Hidâyet râhı Bektaşî tarîki

Eder sâlikleri sultân bî-fân (V. 30 b)

mısralarıyla Sâdik Abdâl, şâhın lütfuyla Bektaşî tarîkatinde gönlündeki güzellikleri fark edip tatmin olduğunu, kurtuluş yolunun ise Bektaşî tarîkati olduğunu, ona dahil olanların sultan olacağını bildirmektedir. Bununla beraber Hacı Bektaş Veli'nin Bektaşîliğinin kurallarını gösterdiği, uygulamalarını yaptığı bilinmekle beraber, "Bektaşî Tarîkati" şeklinde bir isimlendirmenin muhtemelen kendisinin vefatından hemen sonra konulmuş olması ihtimali yüksektir.

Şair, Hacı Bektaş Veli'nin sâdik bir bendesi olduğunu aşağıdaki şiirinde belirttiği gibi;

Hacı Bektaş Veli'yi anla bil

Bendesi ol tâ bulasın rif'atı

diyerek dervişlerin bâtın padişahı olduğunu bildirmektedir. Bu düşüncüyü Hacı Bektaş Veli eserinde şu şekilde ifade etmektedir:

Bil ki, dervişlik ezeli bir saadet ve ebedî bir devlettir. Her kim sır sahibi olursa Yüce Allah on sekiz bin âlemi kendisine sunar ve on sekiz bin âlem onun emrinde olur. (M.Gaybiyye 2004:49)

Bâtınen sen pâdişâh bil dervîşi

Cânib-i Hak'dan olarak kudreti (V. 34 b)

Sözleri ile yaşamı arasında çelişki gördüğü zâhidleri rüşvet yedikleri için eleştirir.

Melâ'ik ins-i kâmiller sana yûf diyeler tevhiîf (V. 23 a)

Mit diesen Halbversen betont er, dass jene, die in den Orden beitraten, aber abtrünnig wurden, von den Engeln und den Heiligen geschmäht werden würden; so hebt er die Wichtigkeit des Ordens hervor.

Her ulüvvi tâc-ı Bektaşî giyerler sâdikân

Râh-ı Hak'dır ol tarîki andan isterler kirâm (V. 28 a)

Mit diesen Worten erzählt er, dass der Weg des Heiligen Hacı Bektaş' der wahrhaft göttlichen Richtung entspricht und dass die loyalen und großen Menschen, die in seinen Derwisch-Orden beitreten und die Bektaschitische Derwischmütze (türk. *Bektaşî tacı*) aufsetzen, hochgeehrt werden.

Ki Bektaşî tarîkinde bana şâh

Fu'âdım buldurup şimdi nümâyân

Hidâyet râhı Bektaşî tarîki

Eder sâlikleri sultân bî-fân (V. 30 b)

Mit diesen Halbversen berichtet Sâdik Abdâl, dass er im Bektaschi-Orden durch die Gnadedes Schahs (Ehrbezeichnung für den Heiligen Imam Ali, Anm.d. Ü.) auf die Schönheiten im eigenen Herzen aufmerksam wurde und dadurch Zufriedenheit erlangte; und dass das Seelenheil wiederum durch den Bektaschi-Orden möglich sei und dass denen, die ihm angehören, großes Glück beschieden wird. Hiermit sei aber noch angemerkt, obgleich bekannt ist, dass Hacı Bektaş Veli selbst die Lehren des Bektaschitums bestimmte und die Praktiken umsetzte, die Wahrscheinlichkeit dafür, dass eine Benennung als „Bektaschi-Derwischorden“ unmittelbar nach seinem Tode eingeführt wurde, hoch ist.

Der Dichter, der in dem unteren Gedicht sich als ein ergebener Diener Hacı Bektaş Velis bezeichnet,

Hacı Bektaş Veli'yi anla bil

Bendesi ol tâ bulasın rif'atı

bemerkte zudem, dass Derwische Herrscher des mystischen Wissens sind.

Bâtınen sen pâdişâh bil dervîşi

Cânib-i Hak'dan olarak kudreti (V. 34 b)

Diese Vorstellung bringt Hacı Bektaş Veli in seinem

Da'vi kılma ehl-i îmânam deyu
Zâhidâ çün ekl edersin rüşveti (V. 35 a)

Sâdık Abdâl'in esmaü'l-hüsnânın bir kısmını
şairlerinde konu edinmiş olduğunu görmekteyiz.

Eder var dahi yok kamuyu tamâm
Kadîr ol Kavîdir Mucîb ol Vahab (V. 4 b)

Hudâ zâtı birdir o kâ'im Çalab
Anın misli yok bil ehaddir o Rab (V. 4 b)

Kızıl Deli süreklerinin erkânnamesindeki Kara Baba, Hımat, musahiplik (R. Balkan 1989:28-31-41-88) gibi uygulamalar babagânlıkta olmadığı gibi, ayrıca *derviş* kelimesinin anlamı da farklıdır. Kızıl Deli Süreği'nde derviş yola giren kadın erkek herkes için kullanılan bir sözdür. Babagân Bektaşîlik'te ise yola girmeden önceki dönemine *âşık*, nasip aldıktan sonra *muhip*, *can* veya *bacı* denilir. *Dervişlik*, *babalık*, *halifebabalık*, *dedebabalık* aşamaları daha sonraki mertebelerdir. Babagân Bektaşîler, dünyaya insanların tek gelip, tek olarak gideceğinden yola çıkarak nasip verirken meydana tek olarak alır. Orada bulunan herkes yeni nasip alan canın musahibi durumundadır. Bu yönüyle Anadolu Alevîliğinden ve Kızıl Deli Süreklerinden farklı bir uygulama biçimidir. Bedri Noyan bir eserinde Kızıl Deli Süreklerinden bahsederken: “*Bunların hepsi Dimetoka civarından göç ederek gelmişlerdir. Yalnız, Eski Dimetoka vakfı sayılan Uzunköprü halkı göçmen olmayıp yerlidir. Bazı Kızıl Deli Süreği, görünüş bakımından hemen hemen Bektâşî gibidir. Yalnız bilgi ve anlayış yönünden ilkel olup, bütün bilgileri Seyyid Alî Sultân'ın (Kızıl Deli Sultân) menkıbelerine dayanır. Âyinlerinde tüm ritüel sazla yapılır. Çok ilginç sema'ları vardır(...) Kendilerine Bektâşî derler, evlenmeyene nasip vermezler, dışardan hiç bir kimseye de nasip vermezlerdi.*” (B. Noyan 2006:168) sözleri geçmektedir. Babagân Bektaşîlik'te aynü'l-cem'de semah da yapılmaz. Bu farklılıklar inanç yapılarının

Werk folgendermaßen zum Ausdruck: „Wisse, das Derwischtum bedeutet ewiges Glück und immerwährende Herrschaft. Wem mystisches Wissen beschieden wird, dem überreicht der erhabene Allah achtzehntausend Welten und achtzehntausend Welten stehen ihm zu Diensten.“(M. Gaybiyye 2004:49)

Mit den folgenden Worten kritisiert er die Asketen aufgrund ihrer Widersprüche in Wort und Taten und dafür, dass sie sich bestechen lassen.

Da'vi kılma ehl-i îmânam deyu
Zâhidâ çün ekl edersin rüşveti (V. 35 a)

Zudem behandelt Sâdık Abdâl in seinen Gedichten einen Teil der „Schönen Namen Gottes“ (osman. esmaü'l-hüsnâ):

Eder var dahi yok kamuyu tamâm
Kadîr ol Kavîdir Mucîb ol Vahab (V. 4 b)

Hudâ zâtı birdir o kâ'im Çalab
Anın misli yok bil ehaddir o Rab (V. 4 b)

Im Babagân-Zweig des Bektaschitums sind die Praktiken wie die sogenannten “Kara Baba“, “Hımat“ oder “musahiplik“ (R. Balkan 1989:28-31-41-88), die auf den Ritenkanon der Kızıl Deli Tradition zurückgehen, nicht bekannt; außerdem hat das Wort *Derwisch* eine unterschiedliche Bedeutung. In der Tradition des Kızıl Deli ist der Derwisch eine Bezeichnung für alle weiblichen und männlichen Personen, die dem Orden beigetreten sind. Im Babagân-Zweig wiederum wird die Phase vor der Ordensangehörigkeit als „*âşık*“ (glühend Liebender), nach der Initiationszeremonie (türk. *nasip almak*) als „*muhip*“ (Liebende/r), „*can*“ (wörtl. Seele) oder „*bacı*“ (Ordensschwester) bezeichnet. Das Derwischtum (türk. *dervişlik*), sowie die Stufen des „*babalık*“, „*halifebabalık*“ und „*dedebabas*“ sind weitere – an Bedeutung aufsteigende – Ränge in der Ordenshierarchie.

Bei Babagân-Bektaschis wird bei der Initiationszeremonie ausgehend von der Vorstellung,

dass der Mensch alleine auf die Welt kommt und sie auch alleine verlässt, jede/r neue Ordensangehörige einzeln in den Gebetsraum (türk. *meydan evi*) hinein gelassen. Alle dort Anwesenden sind damit Brüder und Schwestern des neuen Ordensmitglieds. Durch

ana başlıklarında fark olmamasına rağmen, onu kavrama, tasavvufi derinlik ve uygulama pratikleri arasında farklılıklar gözlemlenmektedir.

f- Sâdık Abdâl Divanı'nda Geçen İnanç ile İlgili Bazı Kavramlar, Yer ve Şahıs İsimleri

Metin içinde “*Dünya'nın geçiciliği, mâ-sivâ, şâh, Muharrem ayları, Hakk, Allah, Hudâ, Çalab, havf u recâ, derviş, aşk, Yezdân, zü'l-cemâl, zü'l-celâl, zü'l-kuvve, Kâ'be, velâyet, mürşid, riyâzât, Bektaşî tâç, tâc-ı ulvî, On İki İmam isimleri, Hacı Bektaş Veli, Abdâl Musa, Kaygusuz Abdâl, Seyyid Ali Sultan, Otman Baba, Hızır Baba, Kara Baba, Gani Şâh, Hind, Sind, Hüseyin, Yezîd, Fatih-i Rûm, Yeniçeri, Süleyman, Makâlât, Dil-güşâ, Akdeniz, Taşlık Köyü, Hüdâ, Yusûf, İsa, Yahya, Rumeli, Karapınar, Zü'l-fikâr, Mecnûn, Ay, Gün, dü kevn, Nuh, Karûn, Nemrûd, Firavn, Horasan, Mehdî ins-i kâmil, İskenderiye*³” sözleri geçmektedir.

Sonuç:

Sâdık Abdâl'in kullandığı dil ve üslup ile şiirlerindeki tasavvufi incelik ve derinlikten yola çıkarak Seyyid Ali Sultan Dergâhının Balkanlardaki çok önemli bir tekke ve zamanının ilim merkezi olduğu sonucuna varıyoruz. Seyyid Ali Sultan Velayetname-si'nde bahsedilen kerametlerin, ondan nasip olmuş olan Sâdık Abdâl tarafından şiirlerine konu olması, velayetnamelere olan önyargılı, şüpheli bakışlara açıklık getirecek niteliktedir.

Bektaşîliğin on beşinci yüzyılda da tasavvufi bir inanç yapısı olduğu, ârif insanların bu şekilde algılayıp yaşamlarına uyguladıkları bir kez daha gözlemlenmektedir. Yüzyıllar geçse de, inançların kurallarının yazılı olduğu belgeler günümüze ulaşmasa da, Bektaşîliğin aslından uzaklaşmadığını görmekteyiz.

Balım Sultan'dan önce “*Bektaşî Tarikati*” sözü yoktu iddialarının yanlış düşünceler olduğu gözler önüne serilmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin, Abdâl

diese Praxis unterscheidet sie sich vom anatolischen Alevitentum und von der Tradition Kızıl Delis. Bedri Noyan bemerkt in seinem Werk über die Kızıl-Deli-Traditionen Folgendes:

1. “Sie alle sind durch den Umzug aus der Gegend um Dimetoka gekommen. Lediglich die

Uzunköprülü-Gemeindemitglieder, zugehörig zu der alten Dimetoka-Stiftung, sind keine Einwanderer, sie sind Einheimische. Manche Kızıl-Deli-Tradition ist der äußeren Form nach fast bektaschitisch geprägt. Sie sind nur in Bezug auf Wissen und Verständnis einfach bestimmt, ihr ganzes Wissen bezieht sich auf Legenden von Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli Sultan). In ihren Gottesdiensten (türk. ayin) werden alle Rituale mit der Saz (türkische Langhalslaute, Anm. d. Ü.) begleitet. Sie haben sehr interessante Sema'-Riten (religiös-rituelle Tänze, Anm. d. Ü.) Sie selbst verstehen sich als Bektaschis, erlauben weder unverheirateten Personen noch grundsätzlich irgendwelchen Fremden außerhalb ihrer Gemeinde, dem Orden beizutreten.“ (B. Noyan 2006:168).

Beim Babagân-Zweig des Bektaschitums wird weder „*aynü'l-cem*“ (Kollektivgebet im Alevitentum, Anm. d. Ü.) noch das genannte „*semah*“ praktiziert. Obgleich in den Hauptfragen der Glaubensstruktur keine Unterschiede bestehen, basieren die oben genannten Differenzen auf eine unterschiedliche Auffassungen, auf die jeweilige mystische Tiefe und auf die Anwendungspraxis.

f- Einige glaubensbezogene Begriffe, Orts- und Personennamen im Diwan von Sâdık Abdâl

Der Text erwähnt glaubensbezogene Termini wie: *Dünya'nın geçiciliği* (Vergänglichkeit des Diesseits), *mâ-sivâ* (Gegenstände und Gegebenheiten bzgl. des Diesseits), *şâh* (Schah), *Muharrem ayları* (der Monat Moharrem), *havf u recâ* (Angst und Hoffnung), *derviş* (Derwisch), *aşk* (glühende Liebende), *zü'l-cemâl, zü'l-celâl, zü'l-kuvve* (die göttlichen Attribute der Schönheit, Majestät und Macht), *Kâ'be*, (Kaaba), *velâyet* (Staathalterschaft), *mürşid* (der geistige Führer), *riyâzât* (Askese), *Bektaşî tâç*, (bektaschitische Derwischmütze), *tâc-ı ulvî* (die

³ Bugün Arnavutluk sınırları içinde olan İşkodra kentidir.

Musa'nın, Kaygusuz Abdâl'in eserlerinin ve yaşamının dergâhlarda okunmakta olduğunu, "Makâlât" adlı eserin Bektaşîler için yol içi eğitimi olduğunu, içinde geçen kavramların on beşinci yüzyılda da aynı bugünkü şekli ile algılanmakta olduğunu, velayetnamelerdeki hikâyelerin o zaman da aynı şekilde bilindiğini bir kez daha te'yid etmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz konular açısından Sâdık Abdâl Dîvanı özellikle 15. yüzyıl Bektaşîliği açısından karanlıkta kalmış pek çok konuya cevap verecek nitelikte bir eser olduğu düşüncesindeyiz.

Kaynakça/ Quellenverzeichnis

El Yazmalar:/ Alte Manuskripte:

Konya Bölge Yazmalar Müdürlüğü, No: 894-35.1

Kitaplar / Bücher:

Balkan, Ramazan (1989), *Bilinmeyen Gerçekler Erkânâme ve Gönül Yolu*, Gümüş Matbaası, İstanbul

Develioğlu, Ferit (1998), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi 15. Baskı, Ankara

Gölpınarlı, Abdülbaki (1990) "Vilâyet-nâme, Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş Veli" İstanbul, İnkılâp Yayınları

Hacı Bektaş Veli (2004), *Makalat-ı Gaybiyye, Kelimât-ı Ayniye*, Ankara Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Araştırma Merkezi

Kanar, Mehmet (1998), *Büyük Sözlük Farsça Türkçe*, Birim Yayıncılık

Koca, Şevki (1999), *Es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba Dîvanı*, İstanbul, Nazenin Yayıncılık

Koca, Şevki (2005), *Bektaşîlik ve Bektaşî Dergâhları*, Cem Vakfı Yayınları 12, İstanbul

Koca, Turgut (1990), "Bektaşî Alevi Şairleri ve Nefesleri (13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar)", İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası Aş.

Noyan, Bedri Dede Baba (1987), "Bektaşîlik ve Alevilik Nedir", Ankara

Noyan, Bedri Dede Baba (1998), "Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik", Cilt 1, Ardıç Yayınları, Ankara

große Derwischmütze), *Zü'l-fikâr* (das legendäre Schwert des Imam Alis), *Mecnûn* (mystische Fiktivperson und Symbol der bedingslosen Liebe), *Makâlât* (Hauptwerk von Hacı Bektaş Veli) *Dil-güşâ* (das Herz öffnen), *Ay* (Mond), *Gün* (Tag), *dü kevn* (die zwei Welten), die Gottesnamen *Hakk*, *Allah*, *Hudâ*, *Çalab* und *Yezdân*.

Personennamen wie:

Die Namen der 12 Imame, *Hacı Bektaş Veli*, *Abdâl Musa*, *Kaygusuz Abdâl*, *Seyyid Ali Sultan*, *Otman Baba*, *Hızır Baba*, *Kara Baba*, *Gani Şâh*, *Hüseyn*, *Yezîd*, *Fatih-i Rûm* (Sultan Fatih Mehmed II.), *Yeniçeri* (Janitscharen), *Süleyman* (Salomon), *Nuh* (Noah), *Nemrûd* (Nimrod), *Firavn* (Pharao), *Mehdî ins-i kâmil* (der 12. Imam und Messias), *Yusûf* (Josph), *İsa* (Jesus), *Yahya* (Johannes der Täufer).

Geographische Begriffe wie:

Hind (Indien), *Sind* (Sindh), *Akdeniz* (Mittelmeer), *Taşlık Köyü*, *Rumeli* (Rumelien), *Karapınar*, *Horasan* (Khorasan), *İskenderiye* (die albanische Stadt Shkodra), *Karûn*.⁵

Fazit:

Ausgehend von Sâdık Abdâls Sprache und Stil sowie von der mystischen Feinheit und der Tiefe in seinen Gedichten kommen wir zu dem Schluss, dass das Seyyid-Ali-Sultan-Konvent damals ein sehr wichtiges Konvent und Wissenschaftszentrum des Balkans war. Die in der Heiligen-Vita von Seyyid Ali Sultan erwähnten Wundertaten erhalten - insofern Sâdık Abdâl, der durch ihn in den Orden intiiert wurde und diese Wunder in seinen Gedichten behandelt - eine neue und revidierende Bedeutung; vor allem vor dem Hintergrund, dass die Wahrnehmung von Heiligen-Viten meist von Zweifeln und Vorurteilen geprägt ist.

Es lässt sich wiederholt feststellen, dass das Bektaschitum im 15. Jahrhundert schon eine mystische Glaubensstruktur besaß, die von gelehrten Menschen entsprechend wahrgenommen und deren Inhalte in ihren Leben praktiziert wurden. Zudem ist festzuhalten, dass das Bektaschitum nichts

⁵ Der Übersetzer nahm sich die Freiheit die Begriffe zu kategorisieren, um so das Verständnis zu erleichtern.

Noyan, Bedri Dede Baba (2006), "Bütün Yönleriyle Bektaşilik Ve Alevilik", Cilt 7, Ardiç Yayınları, Ankara
Özmen, İsmail (1998), *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Cilt 1, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara,
Saltık, Veli (2004), *İz Birakan Erenler ve Alevî Ocakları*, Kuloğlu Matbaacılık, Ankara
Sâmi, Şemseddin (1317), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, Dersaadet
Yıldırım, Rıza (2007), *Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi*, TTK, Ankara
Yılmaz, Ali (2007), *Makâlât-ı Hünkâr Hacı Bektaş Veli*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara

Makaleler: / Aufsätze:

<http://www.haberakademi.net/haberyaz.asp?hbr=806>

Sözlü Kaynakları Mündliche Quellen:

Ali Kaykı
Müslüm Çolak

von seiner Originalität verloren hat, wenn auch Jahrhunderte vergangen sind und die schriftlichen Quellen des Glaubens unsere Zeit nicht erreicht haben. Behauptungen wie, dass die Bezeichnung „Bektaschi-Orden“ (türk. Bektaşî Tarîkati) vor Balım Sultan nicht existiert habe, erweisen sich somit als falsch.

Auch wird erneut erkenntlich, dass in den Konventen Werk und Leben von Hacı Bektaş Veli, Abdâl Musa, Kaygusuz Abdâl studiert wurden und dass das Werk "Makâlât" für Bektaschis ein wichtiges Studium in der internen Ordensausbildung darstellte. Zudem wurden die darin vorkommenden Termini im 15. Jahrhundert in ähnlicher Weise verstanden wie heute; die Geschichten in den Heiligen-Viten waren auch damals in derselben Form bekannt.

Unter Berücksichtigung der oben dargestellten Themen sind wir der Auffassung, dass Sâdık Abdâl's Diwan als Werk von einer solchen Qualität ist, das vor allem zur Klärung der vielen ungeklärten Fragen des Bektaschitums des 15. Jahrhunderts beitragen kann.

Përmbajtja:

Në këtë skrip do të shifni dhe njoftoheni me Divanin e Sadik Abdallid, dhe mbrendësinë e tij. Sipas të thënave dhe miteve Bektashiane, pushtimi i Ballkanit nga Perandorija Osmane, ku gjatë pushtimit njëri nga emrat më të njohur është Sejjid Ali Sulltani ose Këzëll Deli Sulltani. Njëri prej myridëve (nxanësve) të Sejjid Ali Sulltanit është Sadik Abdalli dhe Divanin e tij e përkthyer në Turqishten e sotme. Kjo vepër Historinë e Bektashizmit e sjell në dritë në disa mënyra, e cila vepër do të hapë rrugë për Hulumtime të reja Hulumtuesve. Divani Sadik gjendjen dhe besimin Bektashian në sh. XV gjithashtu gjatë kësaj periudhe emrat e rëndësishëm që janë shkruar nëpër Velajetname na shqaron me shumë të dhëna të rrëndësishme.